

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra Pedagogiky

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vzdělanost a školství na Kladensku v období 20. let 20. století

Education in the region Kladno in the period of 1920s

Mgr. Jana Brožová

Vedoucí práce: doc. PhDr. Jiří Prokop, Ph.D.

Studijní program: Učitelství pedagogiky pro střední školy

Studijní obor: N PG 20

Odevzdáním této diplomové práce na téma *Vzdělanost a školství na Kladensku v období 20. let 20. století* potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 30. června 2024

Děkuji vedoucímu mé diplomové práce, doc. PhDr. Jiřímu Prokopovi, Ph.D. za odborné vedení, vstřícný přístup a čas věnovaný mé práci.

ABSTRAKT

Hlavním cílem diplomové práce je zprostředkovat bližší pohled na rozvoj vzdělanosti a školství na Kladensku v období dvacátých let minulého století, které je specifické pedagogickými pokusy a úsilím učitelů o reformu školy. Pro pochopení souvislostí je věnována pozornost událostem před vznikem naší republiky a počátku třicátých let minulého století.

První část diplomové práce se věnuje školství a vzdělanosti před rokem 1918, změnám ve společnosti v návaznosti na vznik nové republiky a s tím souvisejícím změnám ve školství a školským reformám. Druhá část pojednává o školství na Kladensku, které je známé především pro svůj industriální ráz. Sleduje rozvoj školství v prvním desetiletí existence naší republiky, a na příkladech *Volné školy práce v Kladně*, *Státní průmyslové školy* a *Státní reálky* v Kladně předkládá obraz vývoje společnosti, vzdělanosti a školství. Část třetí pohlíží na aktuální situaci v oblasti školství na Kladensku. Porovnání mezi dvacátými lety minulého století a počátkem dvacátých let našeho století je věnován prostor v diskusi.

Diplomová práce se charakterem zkoumaného fenoménu přibližuje výzkumům historických událostí v určitém časovém období a jejich srovnání. Písemné dokumenty archivní povahy byly analyzovány a interpretovány s cílem odhalit vztahy mezi minulostí a přítomností, a přispět k určité míře porozumění.

KLÍČOVÁ SLOVA

Vzdělání, základní školství, pokusné školy, střední školství, první republika, historický výzkum

ABSTRACT

The target of this Thesis is to provide a closer look at the development of education in the region Kladno in the twenties of the last century, which is specific to pedagogical experiments and the efforts of teachers to reform the school. In order to understand the context, attention is paid to the events before the establishment of our republic and the beginning of the thirties of the last century.

The first part of the Thesis is devoted to education before year 1918, changes in society following the establishment of the new republic and related changes in education and school reforms. The second part deals with education in the region, which is known primarily for its industrial character. It follows the development of education in the first decade of the existence of our republic, using the examples of *Volná škola práce v Kladně*, *Státní průmyslová škola* and *Státní reálka* in Kladno. The third part looks at the current situation in the region. The comparison between the twenties of the last century and the beginning of the twenties of our century is given space in the discussion.

The diploma Thesis approaches the research of historical events in a certain time period and their comparison. Written documents have been analyzed and interpreted to reveal the relationships between the past and the present, and contribute to a degree of understanding.

KEYWORDS

Education, primary education, experimental schools, secondary education, the First Republic, historical research

Obsah

Úvod	6
1 Cíle, výzkumné otázky a metody	8
2 Vymezení základních pojmů	10
2.1 Vzdělanost, vzdělanostní úroveň, demokratizace vzdělání	10
2.2 Školství, škola, učební osnovy.....	11
2.3 Pedagogické a filozofické směry	13
3 Vzdělanost a školství v období vzniku Československa	14
3.1 Vzdělanost a školství před rokem 1918	15
3.2 Školství a společnost v období vzniku republiky	19
3.3 České školství ve 20. letech 20. století	23
4 Školství na Kladensku ve 20. letech 20. století	30
4.1 Základní školství v regionu	31
4.1.1 Volná škola práce v Kladně	33
4.2 Střední školství v regionu	37
4.2.1 Státní průmyslová škola v Kladně	38
4.2.2 Státní reálka v Kladně.....	47
5 Školství na počátku 20. let 21. století.....	58
5.1 Základní školství.....	60
5.2 Střední školství	62
6 Diskuse – odkaz dnešku	66
Závěr.....	72
Seznam použitých informačních zdrojů	74
Seznam obrázků, tabulek a zkratk	80

Úvod

Ústředním tématem předložené diplomové práce je vzdělanost a školství na Kladensku v období prvního desetiletí existence Československé republiky. S příchodem industrializace do měst se začala tvořit nová třída obyvatel, kterou známe jako třídu dělnickou. Kladensko bylo známé pro svůj industriální ráz, těžbou černého uhlí a výrobou železa. Výrobce světoznámé oceli Poldi, například, zajišťoval práci pro velkou část obyvatel města Kladna a jeho okolí. V oblasti školství byl ve dvacátých letech minulého století realizován ojedinělý a svým způsobem jedinečný pedagogický pokus známý pod názvem *Volná škola práce v Kladně*.

Záměrem diplomové práce je popsat historické události v daném časovém období, s cílem o jejich interpretaci, nalezení souvislostí a případných vlivů na současnost. Hlubší poznání našich dějin považuji za východisko k reflexi, jakožto procesu umožňujícímu efektivní zpracování získaných informací. Prostřednictvím tří kladenských škol, výrazných pedagogických osobností a jejich názorů nahlížím na školství a vzdělanost na Kladensku ve dvacátých letech minulého století.

Mezníkem na časové ose je rok vzniku Československé republiky, v práci se věnuji i dění před rokem 1918, změnám ve školství souvisejícím se vznikem nového státu a událostem, které formovaly naše školství a vzdělávání nové generace v průběhu prvních deseti let existence naší republiky, s přesahem do třicátých let minulého století.

První polovina minulého století se nesla ve znamení pedocentrismu, pedagogického směru, který výchovu a vzdělávání zaměřil na potřeby, zájmy a rozvoj schopností a nadání dítěte. Tehdejší společnost a představitelé veřejného života, včetně Tomáše G. Masaryka, byli ovlivněni americkým proudem pragmatické pedagogiky a díly Johna Deweye a Ellen Keyové. Názory našeho prvního prezidenta na výchovu a vzdělávání výrazně formovaly pokusy o nové nastavení školského systému, a měly nezanedbatelný vliv i na oblast sociální politiky. V této souvislosti je třeba zmínit činnost Alice Masarykové, která se významně zasloužila o reformu sociálně zdravotní péče a díky jejímž aktivitám došlo, mimo jiné, v roce 1919 k založení *Československého červeného kříže*.

Diplomovou práci zahajuji vymezením základních pojmů, jako je demokratizace vzdělání, činnostní učení nebo reformní pedagogika. Navazuji kapitolou, která přibližuje vzdělanost a školství na našem území v období vzniku Československa a je zároveň pojata jako teoretické východisko celé práce. Mapuje události předcházející vzniku naší republiky, předkládá informace o školském systému, možnostech absolventů obecných i měšťanských škol dosáhnout vyššího vzdělání a přípravě žáků na budoucí zaměstnání nebo studia vysokých škol. Se vznikem naší republiky docházelo k proměnám v oblasti cílů a úkolů při vzdělávání a výchově nové generace, v návaznosti na potřeby nově vznikající společnosti.

Cílem kapitoly *Školství na Kladensku ve 20. letech 20. století* je zprostředkovat bližší pohled na události formující školství a vzdělanost v regionu. V oblasti základního školství představují vznik, činnost a hlavní představitele *Volné školy práce v Kladně*. V oblasti středního školství se zaměřuji na činnost dvou pedagogických institucí – *Státní průmyslové školy v Kladně* a *Státní reálky v Kladně*. S využitím dostupných informací, převážně z archivních dokumentů, jsem se soustředila na cíle škol, jejich vzdělávací osnovy a vyučovací předměty, dále mimoškolní aktivity, statistické přehledy a údaje o žácích.

Následující kapitola *Školství na počátku 20. let 21. století* přibližuje oblast vzdělávání z pohledu rámcových vzdělávacích programů, klíčových kompetencí a strategických dokumentů vzdělávací politiky České republiky. Činnost *Volné školy práce v Kladně* byla ukončena již v roce 1933. Také dnes existují na Kladensku alternativní školy kladoucí důraz na činnostní povahu učení a respektující přirozený vývoj svých svěřenců. Obě školy, *Státní reálka v Kladně* a *Státní průmyslová škola v Kladně*, nabízejí středoškolské vzdělání i dnešním žáků, byť s jinými statusy – jako *Gymnázium Kladno* a *Střední průmyslová škola a Vyšší odborná škola v Kladně*.

V diskusi se věnuji srovnání prvorepublikového školství se současnou situací, z pohledu rovných příležitostí v přístupu ke vzdělání, otázky diferenciaci a individualizace ve výuce a z pohledu proměny cílů vzdělávání a jejich obsahů. Jaký je odkaz našich předků? Nejen na tuto otázku se snažím nalézat odpovědi.

1 Cíle, výzkumné otázky a metody

„Přítomnost má své kořeny v minulosti.“¹

Diplomová práce vytyčuje dva cíle. Prvním je zprostředkovat bližší pohled na rozvoj školství a vzdělanosti na Kladensku v období dvacátých let minulého století. Druhým cílem je zasadit historické údaje do kontextu dnešní doby, se záměrem o nalezení možných souvislostí mezi minulostí a přítomností. Zkoumaný fenomén nahlížím z pohledu tří institucí – *Volné školy práce v Kladně*, *Státní průmyslové školy* a *Státní reálky* v Kladně, jejichž prostřednictvím rekonstruuji život ve společnosti při vzniku nové republiky. V případě kladenské průmyslové školy a kladenské reálky nelze ovšem jejich činnost blíže uchopit bez informací o vzniku těchto institucí, a proto se věnuji i období před rokem 1918. Zodpovězení otázky, zda a jaký vliv měla dvacátá léta minulého století na naši současnost, může s odstupem jednoho století, přinést zajímavá zjištění a přispět k určité míře porozumění naší kultuře a tradicím.

Inspirací pro hlavní výzkumnou otázku byly události vzniku naší republiky, naděje a očekávání obyvatel Kladenska:

- Jaký vliv měl vznik československého státu na rozvoj školství a vzdělanosti na Kladensku?

Hlavní výzkumnou otázku jsem rozšířila o otázky specifického charakteru:

- Jaká byla společenská poptávka při vzniku *Volné školy práce v Kladně*?
- Jaká byla role a význam středního školství na Kladensku z pohledu přípravy nové generace na budoucí povolání?
- Jaký je odkaz našich předků?

¹ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace.*, s. 134.

V předložené práci se snažím o zachycení jednotlivých fragmentů událostí zkoumaného období se záměrem interpretovat je v kompaktním celku, s komparativním přesahem do současnosti. Opírám se především o studium dostupných písemných archivních dokumentů Státního okresního archivu v Kladně, primárních zdrojů, jako byla ručně psaná školní kronika kladenské reálky v letech 1915 až 1936, hlavní katalogy reálky, konferenční protokoly a protokol inspekční porady kladenské reálky z roku 1925, dále rejstřík profesorů, statistické údaje a informace o školní budově nebo kniha vycházek a výletů datovaná mezi roky 1925 až 1929. Archivní fond kladenské průmyslové školy nabízel pečlivě zpracované hlavní katalogy žáků ve všech poskytovaných oborech. Prostřednictvím Střeďočeské vědecké knihovny v Kladně bylo možné nahlédnout do výročních zpráv o činnostech obou výše zmíněných kladenských škol. Další studijní podklady jsem našla též v Národní pedagogické knihovně J. A. Komenského v Praze. V případě *Volné školy práce v Kladně* jsem čerpala převážně z dostupné literatury. Důvodem pro využití informací ze sekundárních zdrojů byla skutečnost, že o práci učitelů a činnosti školy nemáme, snad kromě *Přehledné zprávy Volné školy práce v Kladně*, bližších informací. Neméně důležitým zdrojem byly digitalizované monografie ze sbírek Národní digitální knihovny.

Prostřednictvím syntézy, resp. výběru, organizace a následné analýzy dostupných archivních dokumentů, jsem získané informace seskupila do daných témat a celků, s cílem o vytvoření určité kontinuity textu. Ve své práci popisuji jednotlivé historické události týkající se nejen školských institucí na Kladensku, ale pedagogické činnosti dvacátých let minulého století obecně. Jak jsem již uvedla, za teoretické východisko práce považuji kapitolu s názvem *Vzdělanost a školství v období vzniku Československa*. Jednotlivé události interpretuji se záměrem o nalezení jejich významu a místa na časové ose. Mým úkolem je nejen odhalit historická fakta, ale podívat se na období první republiky optikou postmoderního člověka.

Diplomová práce opírající se o historicko-srovnávací metodu kvalitativního charakteru nabízí kontextualizovaná data a události, které jsem zpracovala do výsledného textu majícího podobu spíše vyprávění, než prostého výčtu historických událostí.

2 Vymezení základních pojmů

Pro účely diplomové práce považuji za přínosné upřesnit pedagogické pojmy, se kterými se budeme setkávat v příštích kapitolách. Je to hlavně z důvodu toho, že u některých stěžejních pojmů je možné nalézt vícero významů a interpretací.

2.1 Vzdělanost, vzdělanostní úroveň, demokratizace vzdělání

Pojmy vzdělanost a vzdělanostní úroveň nelze zcela vymezit. Vzdělanost může být pojímána jako dosažená vzdělanost populace, vzdělanostní struktura obyvatelstva, hustota sítě škol nebo jako kvalita poskytovaného vzdělání. V kontextu diplomové práce nahlížím vzdělanost převážně z hlediska sociologického, ve smyslu vzdělanostní struktury obyvatelstva, ve vztahu k hustotě sítě škol v dané lokalitě v daném časovém období.² Vzdělanostní úroveň, z pohledu jednotlivce, pojímáme nejčastěji jako nejvyšší stupeň dosaženého vzdělání. V oblasti mezinárodního srovnávání je vzdělanostní úroveň specifikována prostřednictvím Mezinárodní normy pro klasifikaci vzdělávání, tzv. ISCED. V širším pojetí je vzdělanostní úroveň pojímána také jako synonymum pojmu vzdělanost.³

Demokratizace vzdělání je pojem, který se v mé práci objevuje poměrně často. V širším pojetí je demokratizací vzdělání míněno „*uplatňování principu zaručujícího všem občanům stejná práva na vzdělání a přístupnost vzdělání pro všechny. V užším smyslu je chápána demokratizace vzdělání jako prvek vzdělávací politiky, tj. participace rodičů a zúčastněné veřejnosti na rozhodování o vzdělávacích otázkách.*“⁴ S tímto se pojí styl výchovy, vyznačující se mimo jiné působením kladných vzorů a porozuměním k potřebám a individualitě dětí. Prostřednictvím demokratické výchovy můžeme děti vést „*k rozvoji iniciativy a samostatnosti, ale také k zodpovědnosti, kázni a respektu k právům ostatních.*“⁵

Mezi další pojmy, které si zaslouží pozornost, patří obsah vzdělávání a jeho cíle, vzdělání všeobecné a odborné. V historickém kontextu je obsah vzdělávání „*chápán jako prostředek*

² PRŮCHA, Jan; WALTEROVÁ, Eliška a MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník.*, s. 361.

³ Tamtéž, s. 332.

⁴ Tamtéž, s. 47.

⁵ Tamtéž, s. 47.

*zachování kulturního dědictví, transformovaného novým generacím.*⁶ Zrcadlí hodnoty ve společnosti, její kulturní tradice, poznání a zkušenosti. Proměňuje se současně s proměnami ve společnosti a úzce souvisí se vzdělávacími cíly, jakožto se *„záměry vzdělávání a účely, k nimž má vzdělávání směřovat.“*⁷ Všeobecné vzdělání je vzdělání *„všestranné a odborně nespecifikované, plnící funkci akulturační, socializační a osobnostně rozvojovou. Tvoří podstatu, jádro vzdělání na základních a středních všeobecně vzdělávacích školách, v určité míře se realizuje i na ostatních stupních a typech škol i v mimoškolním vzdělávání.“*⁸ Vzdělání odborné se v České republice primárně dělí, z hlediska dosažené úrovně, na střední odborné vzdělání a úplné střední odborné vzdělání a z hlediska druhů povolání na určité směry odborného vzdělávání, například na směr strojírenský, stavební, obchodní, zdravotnický a další. Odborné vzdělání je dosahováno prostřednictvím odborného vzdělávání, které v počátečním odborném vzdělávání zahrnuje profesní přípravu na budoucí zaměstnání, následně i další profesní vzdělávání dospělých.⁹

2.2 Školství, škola, učební osnovy

Školství je definováno jako *„součást vzdělávacího systému zajišťující výchovu a vzdělávání dětí a mládeže. Zahrnuje soustavu škol a školských zařízení a subjekty, které vzdělávání a výchovu přímo realizují.“*¹⁰

Ústřední myšlenkou jednotné školy, v období první republiky, bylo *„poskytovat stejně kvalitní vzdělávání dětem ze všech sociálních vrstev.“*¹¹ Pojetí volné školy ve dvacátých letech minulého století souviselo s úsilím o překonání stávajícího autoritativního charakteru školství a s hledáním nového směru výchovy a vzdělávání, který se bude opírat o nové pedagogické poznatky, o demokratické zásady a vzájemnou toleranci mezi lidmi i národy.¹²

⁶ PRŮCHA, Jan; WALTEROVÁ, Eliška a MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník.*, s. 177.

⁷ Tamtéž, s. 362.

⁸ Tamtéž, s. 342.

⁹ Tamtéž, s. 178-179.

¹⁰ Tamtéž, s. 307.

¹¹ Tamtéž, s. 118.

¹² JŮVA, Vladimír. *Základy pedagogiky pro doplňující pedagogické studium.*, s. 40.

Specifikem činné školy je její zaměření na „*aktivitu žáků nejen v tvořivé práci, ale i v procesech poznávání a učení.*“¹³ Činnostním učením je míněno učení, při němž žáci ve výuce nejsou pasivními, ale naopak projevují vlastní iniciativu, kladou otázky a hledají na ně, samostatně nebo v týmu, odpovědi.¹⁴

Daltonská škola je druhem alternativní školy, která vznikla počátkem dvacátých let minulého století v Americe. Žáci jsou vzděláváni podle tzv. Daltonského plánu, přičemž důraz je kladen na jejich individuální práci, na osobní odpovědnost při vzdělávání i na vzájemnou spolupráci. Každý z žáků má vytvořen měsíční pracovní program pro jednotlivý vyučovací předmět, v němž jsou definovány výsledky, kterých by měl dosáhnout. V průběhu měsíce pracuje každý sám svým tempem a zodpovídá za výsledek svého učení.¹⁵

Učební osnovy stanovují cíle, blíže vymezují obsah a rozsah učiva a „*doporučují specifické metody a organizační formy.*“¹⁶ Učební plány byly v minulosti závazné pro všechny školy a normativně vymezovaly časové dotace jednotlivých vyučovacích předmětů. Dnes jsou „*součástí vzdělávacích programů modelové učební plány stanovující proporce oblastí obsahu, které jsou vodítkem pro vytváření školního vzdělávacího programu.*“¹⁷

Cílem diferencované výuky je zajistit pro všechny žáky ve vzdělávacím procesu vhodné podmínky, které budou přiměřené jejich schopnostem, zájmům a studijním předpokladům. Rozlišujeme diferenciaci podle typu školy, podle obsahu výuky a podle schopností žáků. U diferenciaci obsahové může jít o „*členění výuky na větve nebo směry v rámci jednoho typu školy, o nabídku volitelných předmětů nebo o vytváření obsahových variant v rámci jednoho předmětu na téže škole.*“¹⁸ Podle schopností, zájmu a nadání můžeme žáky řadit také do určitých skupin či tříd, homogenních i heterogenních.

Koedukací rozumíme „*společné vzdělávání žáků obou pohlaví ve společných třídách jedné školy.*“¹⁹

¹³ PRŮCHA, Jan; WALTEROVÁ, Eliška a MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník.*, s. 40.

¹⁴ Tamtéž, s. 41.

¹⁵ PRŮCHA, Jan. *Alternativní školy a inovace ve vzdělávání.*, s. 44.

¹⁶ PRŮCHA, Jan; WALTEROVÁ, Eliška a MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník.*, s. 322.

¹⁷ Tamtéž, s. 322.

¹⁸ Tamtéž, s. 53.

¹⁹ Tamtéž, s. 125.

2.3 Pedagogické a filozofické směry

Pragmatická pedagogika je pedagogickým směrem, který ve dvacátých a třicátých letech minulého století ovlivnil výchovu a vzdělávání nejen v Americe, ale také v meziválečném Československu. Pomocí vzdělávání jsou řešeny problémy, kterým čelíme v praktickém životě. Podstatná je zkušenost, kterou žáci získávají individuální prací. Osvojují si „*metody, jak řešit obtíže při získávání zkušenosti, podstatný je rozvoj aktivity.*“²⁰ Jedním z významných představitelů amerického pragmatismu, jako filozofického směru přelomu 19. a 20. století byl John Dewey, známý americký pedagogický reformátor a autor díla *Demokracie a výchova.*²¹

Reformní pedagogika je „*souhrnné označení pro různé teoretické koncepce a praktické snahy*“²², převážně první poloviny minulého století. Realizována byla v mnoha pokusech reformních škol, například v pokusech o školu činnou nebo daltonskou.

Pozitivismus jako další ze zmíněných filozofických směrů se zabývá tím, co je společensky užitečné a pozitivní, přičemž v principu vychází z faktů a skutečností, a všechna tázání a úvahy považuje za nadbytečné.²³ Z pohledu pedagogiky můžeme říci, že důraz je kladen na význam vědy a vzdělání pro společnost a výuka náboženství je nahrazována předáváním morálních hodnot.

Progresivismus staví „*do středu vzdělání potřeby a zájmy dítěte a usiluje o jejich optimální rozvoj, přičemž hlavní metodou práce má být projektové a problémové vyučování.*“²⁴

Pedocentriem označujeme pedagogický směr, jehož východiskem je podřízení cílů výchovy a vzdělávání „*individuálním potřebám a zájmům dítěte.*“²⁵ Na jeho myšlenky navazuje pedagogický směr ze začátku 20. století - individualizovaná výchova, která „*se zaměřuje na svobodný rozvoj tvořivých možností dítěte a snaží se respektovat potřeby, zvláštnosti a zájmy jednotlivce.*“²⁶

²⁰ PRŮCHA, Jan; WALTEROVÁ, Eliška a MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník.*, s. 215.

²¹ STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filosofie.*, s. 429.

²² PRŮCHA, Jan; WALTEROVÁ, Eliška a MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník.*, s. 243.

²³ STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filosofie.*, s. 357-358.

²⁴ PRŮCHA, Jan; WALTEROVÁ, Eliška a MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník.*, s. 225.

²⁵ Tamtéž, s. 199.

²⁶ Tamtéž, s. 101.

3 Vzdělanost a školství v období vzniku Československa

„Otázky školské a výchovávací jsou tak důležité, vždyť běží o formaci budoucích pokolení, že bychom v péči o tyto ideální zájmy měli rozvíjeti své největší a nejvyšší úsilí.“

T. G. Masaryk²⁷

Cílem nového československého státu v oblasti školské politiky byl hlavně rozvoj demokratizace v pojetí předních českých pedagogů, kterými byli Tomáš G. Masaryk, František Drtina a Otakar Hostinský. Ústřední myšlenkou jejich práce byl rovný přístup ke vzdělání pro všechny děti bez rozdílu (rasy, pohlaví i náboženského vyznání). Prezident Masaryk byl významným pedagogem, filozofem a sociologem. Inspirován americkou pragmatickou pedagogikou se zabýval otázkami výchovy a její úlohy při snaze o vybudování nové demokratické společnosti. Důležitá pro něj byla především sociální výchova v humanitním pojetí, tj. změna v nastavení společnosti směrem k demokratickým a humanitním zásadám. Pro plánované změny ve školství bylo v první řadě zapotřebí vytvořit materiální podmínky, což se v první dekádě nové republiky příliš nedařilo. Realizovány byly dílčí změny ve smyslu zavedení výuky v rodném jazyce, obnovení povinné osmileté školní docházky, snížení počtu žáků ve třídě z osmdesáti na šedesát žáků na jednoho učitele. Zavedeny byly nové učební předměty, zrovnoprávněno se vzdělávání dívek a chlapců, prosadila parita žen a mužů u učitelských oborů, zřizovaly se koedukované školy ve všech stupních a připravovaly kroky k vytvoření jednotné školy.²⁸

Pro bližší pochopení vývoje naší společnosti v oblasti školství ve dvacátých letech minulého století je třeba předestřít i události, které mu předcházely.

²⁷ Přehledná zpráva *Volné školy práce v Kladně*, s. 3.

²⁸ ČORNEJOVÁ, Ivana; KASPER, Tomáš; KASPEROVÁ, Dana; KOUROVÁ, Pavlína; KRATOCHVÍL, Petr et al. *Velké dějiny země Koruny české.*, s. 335.

3.1 Vzdělanost a školství před rokem 1918

Školství a vzdělanost od druhé poloviny 19. století až do roku 1918 procházelo, stejně jako celá naše společnost, velkými změnami. Do života lidí výrazně zasáhla industrializace a s ní spojená urbanizace. Společnost se modernizovala, začala přehodnocovat stávající hodnoty a vznikala nová vrstva vzdělaných občanů. České školství zažívalo rozkvět a významný rozvoj. Cílem školských reforem bylo dosažení vyššího vzdělání obyvatel, respektive zvýšení vzdělanosti ve společnosti. V pedagogickém prostředí se od konce sedmdesátých let 19. století objevovaly myšlenky pozitivistického reformismu. Kromě Josefa Úlehly z něj vycházel i Tomáš G. Masaryk. Profesor František Čáda se stal zakladatelem české pedopsychologie, česká pedagogika byla reprezentována dílem Otakara Kádnera – *Dějiny pedagogiky*. Znovu se začaly objevovat myšlenky volné školy ve smyslu poskytnutí větší svobody učitelům i žákům, a následně podle vzoru americké pragmatické pedagogiky i myšlenky školy činné. V této souvislosti je třeba upřesnit, že uvedená „svoboda“ byla v dobovém kontextu chápána jako zbavení školy náboženského vlivu a dozoru politické správy. Žáci se stávali stále více centrem pozornosti, přičemž své poznatky a zkušenosti měli nabývat aktivní cestou. To znamená, že proces vyučování nemohl být nadále realizován pouze předáváním „*systematicky uspořádaných vědomostí, ale rozvíjením dětské zkušenosti.*“²⁹

V reakci na přijetí říšského zákona č. 62 o *Zásadách vyučování na školách obecných* ze dne 14. května roku 1869³⁰ došlo k prodloužení vzdělávací povinnosti dětí o dva roky, tzn. až do čtrnácti let jejich věku, nově byla vytvořena síť obecných škol, iniciován vznik měšťanských škol a sjednoceny osnovy chlapeckých a dívčích škol. Ústředním orgánem dohlížejícím nad školami byl stát, respektive *Ministerstvo kultu a vyučování*. Zemské školní rady, podléhající ministerstvu, dohlížely a spravovaly obecné a střední školy v jednotlivých zemích. V okresech dohlížely na školy okresní školní rady, kterým „*předsedal okresní hejtman řídící práci okresního školního inspektora.*“³¹ I nadále mohly

²⁹ ČORNEJOVÁ, Ivana; KASPER, Tomáš; KASPEROVÁ, Dana; KOUROVÁ, Pavlína; KRATOCHVÍL, Petr et al. *Velké dějiny zemí Koruny české.*, s. 230.

³⁰ Tzv. Hasnerův zákon, který byl platný od školního roku 1870-1871 se týkal všech školských stupňů.

³¹ ČORNEJOVÁ, Ivana; KASPER, Tomáš; KASPEROVÁ, Dana; KOUROVÁ, Pavlína; KRATOCHVÍL, Petr et al. *Velké dějiny zemí Koruny české.*, s. 235.

být školy zřizovány jako veřejné (zřizovány obcí, zemí nebo státem) nebo soukromé (zřizovány například církví) a jejich počet se neustále zvyšoval. Stále více dětí mělo přístup ke vzdělání, o rovném přístupu ale zatím nemůže být ani řeči. Hlavně na venkově sílily protesty proti podobě školního vzdělávání, kterým bylo do jisté míry vyhověno v květnu roku 1883 novelizací výše uvedeného zákona. Zásadní změnou bylo zkrácení školní docházky na šest let, opětovné zvýšení počtu žáků ve třídě a posílení vlivu církve. Dále došlo k úpravám učebních plánů a osnov obecných i měšťanských škol. Podle zákona z roku 1869 byla škola měšťanská pojímána jako varianta školy obecné. Novelizací zákona byla měšťanská škola postavena na úroveň školy vyšší, jejímž úkolem bylo připravit žáky pro práci v průmyslu, zemědělství a pro studium odborných škol. Měšťanské školy byly nově školami tříletými a navazovaly na pětileté školy obecné poskytováním vyššího všeobecného vzdělání.

Tabulka č. 1 - Školský systém Rakouska-Uherska od roku 1869

8. ročník			Měšťanská škola	Střední škola
7. ročník				
6. ročník	Obecná škola	Měšťanská škola		
5. ročník				
4. ročník				
3. ročník			Obecná škola	
2. ročník				
1. ročník				

Zdroj: Výchova a vzdělání v českých dějinách IV. díl-I.svazek, s. 13.

Z uvedeného je patrné, že absolventi obecných a měšťanských škol měli ukončené vzdělání a možnost dalšího studia byla pro ně v podstatě vyloučena. Předpokladem pro studium na vysokých školách bylo absolvování střední školy, kterých ale bylo omezené množství a platilo se zde vysoké školné. Pro žáky z nižších společenských vrstev bylo proto středoškolské vzdělání téměř nedostupné. Přelom 19. a 20. století se, mimo jiné, vyznačoval nárůstem počtu měšťanských škol. Ze statistických údajů vyplývá, že v roce

1910 bylo v Čechách více než 3 tisíce škol obecných a téměř 400 škol měšťanských.³² V souvislosti s rozvojem měšťanských škol ve sledovaném období můžeme říci, že zatímco do počátku 20. století byl patrný poměrně pomalý nárůst počtu těchto škol, období let 1900 – 1910 bylo naopak poznamenáno jejich prudkým rozvojem. V letech následujících počty měšťanských škol opět klesaly.³³

Zákon z roku 1869 stanovil obsah vzdělání obecných škol i jeho uspořádání. Nově byla zařazena výuka reálií – přírodopis, dějepis a zeměpis, jakožto součást všeobecného vzdělání. Učební osnovy osmileté obecné školy po roce 1870 tvořily předměty: náboženství, vyučovací jazyk, zeměpis a dějepis, přírodopis, přírodozpyt,³⁴ počty, měřictví a rýsování, kreslení od ruky, psaní, zpěv, tělocvik a ženské ruční práce. Od roku 1874 došlo k vymezení učiva jednotlivých ročníků a stanovení všeobecného postupu vyučování. To ve svém důsledku přineslo učitelům větší míru volnosti při výběru učiva i metody. Další změny učebních plánů, které nastaly roku 1885, se týkaly předmětů měřictví a rýsování, tělocvik a sjednocení počtu hodin dívek a chlapců. Učební osnovy osmiletých obecných škol po uvedených změnách, tvořily předměty: náboženství, vyučovací jazyk, zeměpis, dějepis, přírodopis, přírodozpyt, počty a měřické tvary, kreslení, psaní, zpěv, tělocvik (pro dívky nepovinný předmět), a ruční práce určené dívkám. Poslední úpravou učebních plánů z roku 1915 bylo vyučování předmětu vlastivěda, zařazeného v osnovách od třetích ročníků. Učební plán obsahoval tyto předměty: náboženství, vyučovací jazyk, vlastivědu, která obsahovala zeměpis, dějepis, přírodopis a přírodozpyt, dále počty a měřictví, kreslení, psaní, zpěv, tělocvik (pro dívky nepovinný) a ženské ruční práce. Jak vidíme, došlo ke sloučení doposud samostatných předmětů, zeměpisu, dějepis, přírodopisu a přírodozpytu do jednoho předmětu zvaného vlastivěda, který integroval poznatky ze všech uvedených oblastí.³⁵

Polovinu 19. století můžeme považovat za přelomová léta i pro střední školství. Díky školským reformám vznikala gymnázia s osmi ročníky, která se dělila na nižší a vyšší

³² ČORNEJOVÁ, Ivana; KASPER, Tomáš; KASPEROVÁ, Dana; KOUROVÁ, Pavlína; KRATOCHVÍL, Petr et al. *Velké dějiny zemí Koruny české.*, s. 237.

³³ RŮŽENA, Váňová; RÝDL KAREL a JOSEF, Valenta. *Výchova a vzdělání v českých dějinách IV. díl-1. svazek*, s. 66.

³⁴ Přírodozpyt zahrnoval fyziku, astronomii, chemii, fyziologii a elektrotechniku.

³⁵ RŮŽENA, Váňová; RÝDL KAREL a JOSEF, Valenta. *Výchova a vzdělání v českých dějinách. IV. díl-1. svazek*, s. 25-27.

oddělení po čtyřech třídách. Žáci zde studující mohli po ukončení nižšího stupně gymnázia pokračovat ve studiích na reálce nebo učitelském ústavu. Pokud postoupili do vyššího stupně gymnázia a složili úspěšně maturitní zkoušku, mohli dále pokračovat v univerzitním studiu. Reálky byly sedmileté školy poskytující všeobecné vzdělání a sloužily jako příprava pro studium technických oborů.³⁶ Jejich vznikem, ve smyslu demokratizačního principu, docházelo k rozšiřování sítě středních škol a ke zvyšování počtu účastníků vzdělávacího procesu.

Reforma středního školství, tzv. *Marchetova reforma*³⁷ z roku 1908 rozdělila střední školství do čtyř typů škol. K původním školám – klasickým gymnáziím, reálkám a reálným gymnáziím přibýlo reformní reálné gymnázium. Reálná a reformní reálná gymnázia vznikala nově jako osmileté školy zakončené maturitní zkouškou opravňující pokračovat ve studiu na vysokých školách. Statistiky uvádí, že ve školním roce 1913-1914 bylo na našem území více než 200 gymnázií, reálných gymnázií a reálek, na kterých byla vyučovacím jazykem čeština. Vyhlídky na sociální vzestup získáním vyššího vzdělání ale pro většinu obyvatel zůstávala stále omezena.³⁸ Je třeba zmínit skutečnost, že na základě postojů tehdejší společnosti, byla ve větší míře zřizována gymnázia reálná než gymnázia klasická. Specifikem doby se stalo pronikání reálných předmětů do učebních plánů gymnázií a naopak humanitních předmětů do učebních plánů reálek. Nicméně úpravy učebních plánů nebyly nijak zásadní. U gymnázií byla rozšířena výuka českého jazyka, dějepisu, zeměpisu, fyziky a chemie a nepovinného předmětu němčiny. U matematiky, přírodopisu, kreslení, psaní a latiny byl počet vyučovacích hodin naopak snížen. V případě reálek byly úpravy učebních plánů obdobného charakteru a tam, kde to bylo možné, se přibližovaly plánům gymnázií.³⁹ Úkolem reálek bylo, jak jsem již zmínila, poskytnout žákům všeobecné vzdělání a současně je připravit na budoucí zaměstnání v průmyslu nebo studia na technických vysokých školách.

³⁶ ČORNEJOVÁ, Ivana; KASPER, Tomáš; KASPEROVÁ, Dana; KOUROVÁ, Pavlína; KRATOCHVÍL, Petr et al. *Velké dějiny zemí Koruny české.*, s. 239.

³⁷ Reforma je připisována Gustavu Marchetovi, ministru kultury a vyučování.

³⁸ ČORNEJOVÁ, Ivana; KASPER, Tomáš; KASPEROVÁ, Dana; KOUROVÁ, Pavlína; KRATOCHVÍL, Petr et al. *Velké dějiny zemí Koruny české.*, s. 241.

³⁹ CACH, Josef a VALENTA, Josef. *Výchova a vzdělání v českých dějinách.* III., s. 68.

Ve druhé polovině 19. století vznikaly na našem území ve větší míře i střední odborné školy, zaměřené na průmysl, zemědělství nebo obchod. Například školy průmyslové vznikaly jako dvouleté, tzv. nižší, nebo čtyřleté, tzv. vyšší. Dvouleté studium nižší formy bylo určeno pro zájemce z praxe – mistry, škola byla proto nazývána také jako škola mistrovská. Čtyřletá vyšší forma studia přijímala žáky z měšťanských škol nebo z nižších středních škol a měla středoškolský charakter. Škola poskytovala odborné vzdělání a současně základy všeobecného vzdělání a byla zakončena maturitní zkouškou,⁴⁰ ve specializacích strojírenské, stavitelské, chemické, elektrotechnické nebo textilní výuky.⁴¹

Byť by se mohlo zdát, že vznik samostatného československého státu znamenal pro české střední školství zásadní převrat, opak byl pravdou a ke změnám docházelo postupně. Reformní snahy následujících let se obracely hlavně k otázce, zda má střední škola poskytovat především vzdělání všeobecného charakteru nebo být spíše přípravkou pro studia vysokých škol či připravovat absolventy pro vstup do zaměstnání. Cílem se měly stát střední školy národní, demokratické a postavené na vědeckých základech, kde se mravnost snoubí s intelektem.⁴²

3.2 Školství a společnost v období vzniku republiky

Československá republika v době svého vzniku patřila mezi nejvyspělejší státy světa, přičemž většina průmyslové infrastruktury byla soustředěna převážně v českých zemích. Československý národ byl složen z příslušníků více národů – kromě Čechů a Slováků na našem území žili Němci, Maďaři, Rusíni, Poláci a Židé. Většina obyvatel nového státu (uvádí se více než 80 %) se hlásila ke katolickému vyznání (hlavně na Moravě a Slovensku), v menší míře byly zastoupeny *Církev československá*, evangelíci a další minority.⁴³

⁴⁰ ČORNEJOVÁ, Ivana; KASPER, Tomáš; KASPEROVÁ, Dana; KOUROVÁ, Pavlína; KRATOCHVÍL, Petr et al. *Velké dějiny zemí Koruny české.*, s. 242.

⁴¹ CACH, Josef a VALENTA, Josef. *Výchova a vzdělání v českých dějinách.* III., s. 106.

⁴² RŮŽENA, Váňová; - RÝDL KAREL a JOSEF, Valenta. *Výchova a vzdělání v českých dějinách.* IV. díl-1. svazek., s. 237-238.

⁴³ ČORNEJOVÁ, Ivana; KASPER, Tomáš; KASPEROVÁ, Dana; KOUROVÁ, Pavlína; KRATOCHVÍL, Petr et al. *Velké dějiny zemí Koruny české.*, s. 332.

Vývoj společnosti po vzniku republiky měl vliv také na oblast školství. Měnily se představy o cílech výchovy a úkolech vzdělávání nové generace tak, aby byly schopny plnit potřeby nově vznikajícího státu. Pojetí nové školy a její vize byly vesměs dílem univerzitních profesorů pedagogiky, filozofie a psychologie, kteří společně s učiteli základních škol začali rozvíjet nové pedagogické směry a v praxi je ověřovat. Inspiraci čerpali například z pozitivismu, který je založen na empirickém zkoumání, nebo z pragmatismu, založeném na zkušenostech činnostního učení. Za všechny představitele této doby můžeme zmínit Františka Krejčího, Otakara Kádnera, Václava Příhodu, Otokara Chlupa nebo Františka Čádu.⁴⁴

Návrhy na reformu školského systému, vznikající na našem území již před rokem 1918, se většinou omezovaly na formulaci zásad, jak by měla škola vypadat – povinná, národní, státní, jednotná apod. Důležitá byla zásada demokratičnosti ve smyslu rovného práva na vzdělání. U některých návrhů bylo zřejmé jejich zaměření na samotné pojetí školské práce, jiné se soustředily na organizační strukturu celého školského systému. Další návrhy zohledňovaly práci učitelů a zdůrazňovaly potřebu „spokojeného učitelstva“ jako základního předpokladu pro efektivní a úspěšnou práci. S tím souvisela potřeba větší „svobody“ učitelů při jejich práci a úprava jejich postavení v nově vznikající společnosti. Jak jsem již zmínila, v historickém kontextu bylo svobodou míněno hlavně omezení vlivu církve a politiky v práci učitelů. Obsah vzdělání obecných škol byl v návrzích obsažen minimálně a učební předměty zůstávaly vesměs nezměněny, vyjma náboženství, které postupně nahrazovala mravouka. Zároveň bylo doporučováno zařadit do výuky ruční práce.⁴⁵ Větší pozornost byla věnována škole měšťanské, byť návrh nového pojetí připraven nebyl. Problematické tak zůstávalo postavení měšťanských škol, jejich účel a vztah k ostatním školám ve školské soustavě. Uvádí se, že „většina učitelů i nadále odmítala vytvoření jakékoliv formy jednotné školy druhého stupně a hledala argumenty pro zachování školy měšťanské.“⁴⁶ V této souvislosti je třeba upřesnit, že jednotnou školou

⁴⁴ ČORNEJOVÁ, Ivana; KASPER, Tomáš; KASPEROVÁ, Dana; KOUROVÁ, Pavlína; KRATOCHVÍL, Petr et al. *Velké dějiny země Koruny české.*, s. 333.

⁴⁵ RŮŽENA, Váňová; RÝDL KAREL a JOSEF, Valenta. *Výchova a vzdělání v českých dějinách IV. díl-1. svazek*, s. 93.

⁴⁶ Tamtéž, s. 94.

druhého stupně byla myšlena škola vnitřně diferencovaná.⁴⁷ Myšlenky jednotné, vnitřně diferencované školy byly praxí ověřovány hlavně ve třicátých letech minulého století. Ve dvacátých letech ale žádné výraznější změny v českém školství oproti předešlým letům provedeny nebyly, docházelo pouze k částečným úpravám a novelizacím.

Nad systémem školství převzalo správu *Ministerstvo školství a národní osvěty*. Prvním prvorepublikovým ministrem školství se stal Gustav Habrman a vysokými ministerskými úředníky byly pedagogické osobnosti tehdejší doby, například univerzitní profesor František Drtina. Z prohlášení ministra školství z prosince 1918 se dozvídáme, že „*nová škola musí být republikánská formou i obsahem, oproštěná církevních vlivů a musí být dílem celého národa, zejména školských pracovníků.*“⁴⁸ V téže době byla zahájena příprava nového školského zákona, přičemž dosavadní legislativa zůstávala v platnosti. O několik měsíců později, dne 3. dubna 1919 byl vydán zákon o menšinových školách,⁴⁹ který upravoval vzdělávání žáků z národnostních menšin v jejich mateřském jazyce ve veřejných národních školách. Pro úplnost uvádím, že veřejné školy byly zakládány státem a řízeny zemskými, okresními a místními školními radami. Školy soukromé byly státem kontrolovány hlavně pro plnění podmínek k udělení práva veřejnosti.⁵⁰ Díky výše uvedenému zákonu začalo na našem území v průběhu roku 1919 vznikat větší množství škol, obecných i měšťanských.

Strukturu středních škol, po vzniku samostatné republiky, tvořila klasická gymnázia, reálná gymnázia, reformní reálná gymnázia a reálky, lycea a učitelské ústavy. Specifikem klasických gymnázií byla výuka klasických jazyků, na reálných a reformních reálných gymnáziích se vyučovala místo řečtiny latina, živé jazyky a přírodní vědy. Z moderních jazyků to byla především francouzština a angličtina. Reálky kladly důraz na přírodní vědy

⁴⁷ RŮŽENA, Váňová; RÝDL KAREL a JOSEF, Valenta. *Výchova a vzdělání v českých dějinách IV. díl- I. svazek*, s. 94.

⁴⁸ Tamtéž, s. 97.

⁴⁹ Zákon č. 189/1919 Sb., o školách národních a soukromých ústavech vyučovacích a vychovávacích, ze dne 3. dubna 1919 (tzv. Metelkův zákon), v § 1 uváděl, že veřejná obecná škola národní může být zřízena v každé obci, ve které je podle tříletého průměru nejméně 40 školou povinných dětí, za předpokladu, že ve školní obci není veřejná škola s mateřskou vyučovací řečí těchto dětí.

⁵⁰ Pro informaci například dostupné Nařízení č. 182/1943 Sb., kterým byly stanoveny sazebníky dávek za úřední úkony ve věcech správních, Všech členů vlády, Sazebník pro obor školství a osvěty, číslo 323. Za udělení práva veřejnosti soukromým školám: a) uděluje-li se celé škole najednou; aa) je-li časově omezené – 500 K, bb) je-li neomezené – 1 000 K; b) uděluje-li se postupně jednotlivým třídám (ročníkům): aa) je-li časově omezené, za třídu – 100 K; bb) je-li časově neomezené, za třídu – 200 K.

a klasickým jazykům nevyučovaly. Již od reformy středních škol v roce 1908 zaznamenáváme tendenci zřizovat spíše reálná gymnázia než gymnázia klasická. Nově došlo k obsahovému sblížení všech druhů středních škol, což v praxi znamenalo zavádění více reálných předmětů do gymnázií a naopak větší rozsah humanitních předmětů vyučovaných v reálných školách. Toto vyústilo v úpravu učebních plánů a přeměnu charakteru některých škol, nejčastěji v reálná gymnázia.

Pro srovnání, ve školním roce 1913-1914 bylo u nás celkem 112 gymnázií, 44 reálných gymnázií, 2 reformní reálná gymnázia a 85 reálek. Ve školním roce 1920-1921 bylo na našem území 69 gymnázií, 109 reálných gymnázií, 19 reformních reálných gymnázií a 83 reálek.⁵¹ Výše uvedené potvrzuje zmíněný odklon od klasických gymnázií směrem ke gymnáziím reálným. Na střední školství se stále více soustředil zájem státních orgánů, respektive *Ministerstva školství a národní osvěty*. Ve smyslu demokratizačních tendencí docházelo k postátňování škol a díky rovnoměrnému rozložení v jednotlivých regionech i k jejich lepší dostupnosti.⁵² Celkový nárůst počtu škol v prvním desetiletí existence naší republiky ale nijak výrazný nebyl. Díky zmíněné demokratizaci školství docházelo ke zřizování většího počtu reálných gymnázií, na která se díky propojení humanitní složky vzdělání s reálnou a širšímu uplatnění v praxi hlásilo stále více žáků. V roce 1919 byla ve středním vzdělávání povolena koedukace a dívky ve větší míře začínaly studovat i na jiných středních školách než na dívčích. Z pohledu sociálního složení žáků, měli na střední školy přístup všichni žáci, kteří absolvovali obecnou školu. Realita ale byla jiná, střední škola představovala možnost, a hlavně příležitost pro její absolventy ke vstupu do vyšších společenských tříd. Pro mnoho žáků z dělnického prostředí se proto stala, i vzhledem k nutnosti financování studia, nesplnitelným cílem.

Mezi lety 1918–1922 bylo vydáno na 260 zákonů, vládních nařízení a ministerských výnosů, které upravovaly organizaci středních škol, jejich učební plány a osnovy. Nicméně systém středního školství zůstával, v souladu s článkem 2 zákona č. 11/1918 Sb., *o zřízení*

⁵¹ RŮŽENA, Váňová; RÝDL KAREL a JOSEF, Valenta. *Výchova a vzdělání v českých dějinách IV. díl-1. svazek*, s. 177-178.

⁵² Tamtéž, s. 179.

*samostatného státu československého,*⁵³ téměř nezměněn a výraznější proměna v učebních plánech byla realizována pouze ve výuce náboženství.⁵⁴

3.3 České školství ve 20. letech 20. století

V roce 1920 se konal sjezd učitelů národních škol, na kterém byla velká pozornost věnována problematice výchovy demokratické, národní a sociální. V centru stála výchova sociální, která si v duchu Komenského, Amerlinga a Lindnera kladla za cíl rozvíjet národní ideje. Sociální výchova představovala umění a schopnost soužití s ostatními lidmi, byla tzv. „*výchovou ke společenství a tendencí k společenské rovnosti.*“⁵⁵ Prvním sjezdovým řečníkem byl Tomáš G. Masaryk, který předložil sociální program připravující se školské reformy – především v oblasti péče o chudé děti, demokratizaci vzdělání, péče o zdraví a úcty k práci. Demokratizací vzdělání bylo myšleno „*vytvoření možnosti pro dosažení co nejvyššího možného vzdělání bez ohledu na původ, pohlaví, stav, náboženství, politické přesvědčení a majetkové poměry, což v praxi znamenalo vytvoření školského systému, kde by jediným limitujícím faktorem při dosahování určitého stupně vzdělání byla úroveň žákova nadání.*“⁵⁶ Na otázku školské reformy bylo třeba pohlížet zvlášť z pohledu škol obecných a zvlášť škol měšťanských. U obecných škol byli účastníci sjezdu vesměs propagátory pojetí volné školy jako školy bez osnov, bez pevného rozvrhu hodin i bez učebnic. Shodli se na tom, že cílem školní práce dětí v prvních letech školní docházky by mělo být vytvoření podmínek pro získání zkušeností a dojmů, které se v následujících letech stanou základem pro další učení. Jako hlavní činnost dítěte v tomto životním období viděli hru a školní práci s dětmi doporučovali zahájit až od třetího nebo čtvrtého ročníku.⁵⁷ U škol měšťanských se, oproti letům předešlým, účastníci sjezdu přiklonili k myšlence jednotné školy. Představou pro jednotnou školu byla v této době hlavně jednotná nižší střední škola ve smyslu propojení měšťanské školy s nižšími stupni

⁵³ Zákon č. 11 ze dne 28. října 1918 o zřízení samostatného státu československého v článku 2 uvádí, že veškeré dosavadní zemské a říšské zákony a nařízení prozatím zůstávají v platnosti.

⁵⁴ RŮŽENA, Váňová; RÝDL KAREL a JOSEF, Valenta. *Výchova a vzdělání v českých dějinách. IV. díl-1. svazek*, s. 196-197.

⁵⁵ Tamtéž, s. 100.

⁵⁶ Tamtéž, s. 103.

⁵⁷ Tamtéž, s. 98-101.

středních škol. Jednotná škola by tak byla, společně se školou obecnou, pro všechny žáky školou povinnou a navazovaly by na ni všeobecně vzdělávací i odborné střední školy. Pro takto pojatou školu, s povinnou docházkou, byl navrhován název národní škola. Význam návrhu jednotné školy byl hlavně v tom, že se mělo jednat o stejné pojetí školy pro všechny děti bez rozdílu, což ale neznamenaloby stejný obsah vzdělání. Účastníci sjezdu se na potřebě vytvoření jednotné školy shodli, nicméně názory na zahájení její realizace již jednotné nebyly, a to hlavně z obav před snížením úrovně všeobecného vzdělání. Uvádí se, že v souvislosti s obsahem vzdělání a jeho pojetím se názory účastníků sjezdu rozcházelý.⁵⁸ Závěrem lze shrnout zásadní body vyplývající z reformních návrhů pro školu měšťanskou a těmi byly „jednotná diferencovaná škola, činná škola, a praktičnost obsahu školního vzdělávání.“⁵⁹

Význam sjezdu učitelů byl i v tom, že dal podnět ke vzniku několika pokusných škol na našem území. Tyto školy byly svým zaměřením odrazem úsilí tehdejších učitelů o zvýšení kvality výchovy a vzdělávání dětí, a to hlavně ve školách obecných. Záměrem bylo začít s pokusy od prvních ročníků a v následujících letech postupně rozšiřovat o další ročníky. Nutno dodat, že pokusům dvacátých let minulého století předcházela činnost učitelů již před první světovou válkou. Mezi významné učitele – pokusníky můžeme řadit činnost Josefa Úlehly, Boženy Hrejsové a Josefa Sulíka ve Vídni nebo Františka Bakuly v Praze. K významnému rozvoji pokusných škol ovšem došlo až po vytvoření československého státu, kdy panovalo tvůrčí prostředí a nadšení k plánovaným změnám. Ideály o nápravě společnosti, vycházející z myšlenek Komenského, byly viditelné hlavně v oblasti mravní výchovy. Jejím hlavním cílem byla výchova člověka pevného charakteru, jako zárodku nově vznikající společnosti. Východiska pro svou práci našli zakladatelé pokusných škol v reformní pedagogice, v jejím pojetí výchovně vzdělávací práce dětí, přičemž čerpali z děl Johna Deweye a Ellen Keyové. Jejich představou byla škola volná, tzn. škola bez osnov, bez rozvrhu a bez učebnic. Škola pracovní, kdy se děti budou vychovávat k práci, která měla být základem pro teoretickou výuku, a pracovní metody měly pomoci k osvojení předloženého učiva. Tato představa

⁵⁸ RŮŽENA, Váňová; RÝDL KAREL a JOSEF, Valenta. *Výchova a vzdělání v českých dějinách IV. díl-1. svazek*, s. 102-106.

⁵⁹ Tamtéž, s. 106.

nejlépe splňovala jejich vizi na rozvoj osobnosti dětí s cílem vychovat charakterově pevného jedince. Poměrně velkou pozornost věnovali estetické výchově dětí. Jejich záměrem bylo přeměnit tradiční pojetí školy ve školu, kde hlavní roli bude hrát práce a činnostní učení, s neméně důležitou podporou tvorby nových poznatků. Tento nelehký úkol měl připadnout učitelům, kteří již nebudou zatíženi přílišným vlivem byrokracie a potažmo i vlivem církve. V této souvislosti je nutné zmínit, že v učebním plánu pokusných škol se v drtivé většině s výukou náboženství nepočítalo. Ve smyslu respektu k potřebám dětí, jejich schopnostem a zájmům měly být vytvořeny podmínky pro tvořivou práci a rozvoj samotných učitelů. Tento požadavek, jako jeden z výsledků reformy v oblasti školství, je ve své podstatě platný do dnešních dnů.⁶⁰ Každá z pokusných škol byla jedinečná, byť všechny vycházely ze stejných východisek a jejich cíl a záměr byl podobný. Důvodem bylo hlavně to, že byly založeny na osobnostech jednotlivých učitelů a často s nimi vznikaly a zanikaly. Každá ze škol měla stanoven vlastní program nebo alespoň vlastní přístup učitelů, s důrazem na výchovné a vzdělávací potřeby dětí. Zároveň je třeba zmínit, že počáteční euforie u odborné i laické veřejnosti postupně vyprchávala a začaly se objevovat názory o nutnosti pevného řádu školy a logicky uspořádaného učiva. Došlo k poklesu reformních aktivit a návrhů, s výjimkou nově zaváděného předmětu občanská výchova, která byla považována v určitém smyslu za náhradu výuky náboženství. I po letech reformního snažení tak zůstalo na našem území v platnosti „*rakouské školské zákonodárství*.“⁶¹

V létě roku 1922 byl vydán zákon č. 226/1922 Sb. z. a n., *Zákon, jímž se mění a doplňují zákony o školách obecných a občanských*, tzv. *Malý školský zákon*, kterým došlo k úpravám a doplnění některých ustanovení o povinnosti školní docházky v základním školství a dalším vzdělávání po absolvování povinné školní docházky. Byla upravena výuka náboženství, maximální počet žáků ve třídě a vznikaly nové učební předměty. Školy se podle svého zřizovatele dělily na školy veřejné a školy soukromé. Školy veřejné byly zřizovány státem nebo obcí. Zřizovateli škol soukromých byla církev, různé spolky nebo

⁶⁰ RŮŽENA, Váňová; RÝDL KAREL a JOSEF, Valenta. *Výchova a vzdělání v českých dějinách. IV. díl-1. svazek*, s. 106-110.

⁶¹ Tamtéž, s. 125.

Právní kontinuita, nejen v oblasti školství, byla zajištěna zákonem č. 11/1918 Sbírky zákonů a nařízení.

soukromé osoby. Pro splnění podmínky vydávání platných vysvědčení o absolvování studia musely mít soukromé školy právo veřejnosti, udělované státem. Stát schvaloval učební plány škol, jejich osnovy a ve spolupráci s okresními úřady spolurozhodoval také o schválení učebnic ve školách. Je třeba upozornit na skutečnost, že zákon byl při svém vzniku předkládán jako prozatímní a nikdy nebyl předložen ve své konečné podobě. Uvádí se, že pro učitele byl zklamáním, protože většina jejich návrhů a připomínek nebyla zapracována. Rozporováno bylo například, již zmíněné, zavedení nového učebního předmětu občanská nauka a výchova, který podle názoru mnohých učitelů zcela neplnil svou hlavní funkci, kterou bylo předávání „světonázoru.“⁶²

Obecné školy dvacátých let zprostředkovávaly základní gramotnost - čtení, psaní a počty, a předávaly žákům základy všeobecného vzdělání, tj. dějepis, zeměpis a přírodopis. I přes zavedení nového předmětu občanské nauky a výchovy do škol, bylo náboženství v obecných školách stále povinným předmětem. Na rozdíl od obecných škol, kde byl dějepis, zeměpis a přírodopis vyučován v rámci jednoho předmětu reálie, měšťanské školy vyučovaly oblast reálií jako samostatné vyučovací předměty – dějepis, zeměpis, přírodopis a přírodozpyt. Vyučovacími předměty byly dále aritmetika, geometrie a kreslení. Zařazeno do výuky bylo již zmíněné náboženství, dále ruční práce, zpěv a tělocvik. Jak vidíme, absolventi měšťanských škol byli lépe vybaveni znalostmi a dovednostmi, které mohli následně uplatnit při provozování vlastní živnosti. Důležitou skutečností, v souvislosti s mnohonárodnostním charakterem naší společnosti, byla možnost získat základní vzdělání v mateřském jazyce.⁶³ Povinná osmiletá školní docházka byla v Čechách a na území Slovenska zavedena ve školním roce 1927-1928, na území Podkarpatské Rusi se zákon nevztahoval.⁶⁴ Na Slovensku došlo k rychlému rozvoji školství. Vzhledem k historickému vývoji byl zde oproti Čechám větší počet škol církevních. Kromě výše uvedených dílčích změn, zavedl *Malý školský zákon* nový název pro školy měšťanské, které označoval jako školy občanské. Pro přehlednost je v níže uvedené tabulce představena organizační struktura školství v období první republiky.

⁶² RŮŽENA, Váňová; RÝDL KAREL a JOSEF, Valenta. *Výchova a vzdělání v českých dějinách IV. díl-1. svazek*, s. 126.

⁶³ ČORNEJOVÁ, Ivana; KASPER, Tomáš; KASPEROVÁ, Dana; KOUROVÁ, Pavlína; KRATOCHVÍL, Petr et al. *Velké dějiny zemí Koruny české.*, s. 359.

Metelkův zákon z roku 1919 pro zřizování a otevírání obecných škol.

⁶⁴ Tamtéž, s. 338.

Tabulka č. 2 - Organizační struktura prvorepublikového školství

4 roky		Vysoké školství a univerzity Vyšší gymnázium Střední odborné školství Reálky Učitelské ústavy	
3-4 roky	Obecná škola	Občanská škola	Nižší gymnázium a reálky
5 let	Obecná škola	Občanská škola	

Zdroj: Dějiny pedagogiky, s. 199.

Zatímco dvacátá léta byla obdobím individuálních pokusů učitelů o školskou reformu, ve třicátých letech byly pokusné školy jednotně organizované a nezávislé na svých zakladatelích. Reformován byl školský systém (tzv. reforma vnější) nebo principy, organizační formy a metody (tzv. reforma vnitřní). Z několika reformních návrhů se do popředí dostává plán školské reformy Václava Příhody na zřízení jednotné vnitřně diferencované školy prvního i druhého stupně, připravovaná reforma třetího stupně realizována nebyla. Myšlenka jednotné, vnitřně diferencované školy uplatňovala zásady individualizovaného učení a principu diferenciací. Návrh na jednotnou vnitřně diferencovanou školu druhého stupně sjednocením měšťanské školy s nižším gymnáziem, tzv. *komenium*, navazoval na jednotnou vnitřně diferencovanou školu prvního stupně, jejímž úkolem bylo řídit vývoj žáků ve věku šesti až jedenácti let ve výchově mravní a tělesné, kultivovat jejich smysly a tříbit jazyk.⁶⁵ Diferenciací žáků, učiva a metod byla jednou ze základních podmínek pro individualizované vyučování.⁶⁶ Smyslem bylo poskytnout jedenáctiletým žákům možnost procházet mezi jednotlivými typy škol podle svého individuálního vývoje. To mělo být zaručeno diferenciací do větve měšťanské školy, reálné školy nebo školy gymnaziální volbou volitelných předmětů podle individuálních schopností a zájmů žáků. Většina učebních předmětů byla pro všechny uvedené větve společná a tím byla zajištěna prostupnost mezi jednotlivými studijními větvemi. Cílem bylo žáky zaujmout a motivovat je k samostatné práci, podle schopností každého z nich

⁶⁵ VÁŇOVÁ, Růžena a NEJEDLÁ, Dana. *Texty ke studiu reformní pedagogiky v ČSR (30. léta 20. století)*, s. 91.

⁶⁶ Tamtéž, s. 37.

a vlastním pracovním tempem. Během vyučování se nadaní žáci neměli nudit a naopak slabší žáci neměli být přetěžováni.⁶⁷ Žákům nebyly předkládány hotové poznatky, ale sami si je měli utvářet prostřednictvím vlastní zkušenosti – pozorováním, tvorbou otázek, problémů nebo různými pokusy. Tím byly, mimo jiné, naplněny definiční znaky školy činné založené právě na získávání zkušeností, respektive na činnostním učení.

Příhoda pokládal jednotnou školu za důsledek demokracie, v jeho pojetí to byla „demokratická soustava, v níž jest důsledně provedena příležitost k nejvyššímu vzdělání pro všechny občany bez rozdílu pohlaví, rasy, náboženství a sociálního původu tím, že jest školství ve státě racionálně plánováno a že se děje výběr žactva z celé základny národa jen podle osobních schopností vzhledem k rozmanitosti životních a kulturních úloh.“⁶⁸ Bezplatnou školu považoval za předpoklad rovnosti příležitostí ke vzdělání, právem na vzdělání rozuměl stejné vzdělání pro všechny, vzdělání nejvyšší a nejkvalitnější, které obsahuje všechny výchovné příležitosti.⁶⁹ Podstatou jednotné školy měla být rozmanitost jejího vzdělání a hlavním úkolem sjednocení celého národa v jednom typu školy se záměrem růstu všech dětí ve stejném výchovném a vzdělávacím prostředí. Vzdělání a výchova měly být tím, co je všem lidem společné. Jednotou myslel společné vzdělávání dívek a chlapců. Diferenciace v jeho pojetí byla zaměřena pouze na stupeň a způsob vyučování s úmyslem poskytnout všem žákům stejný základ vzdělání v prostředí jednotné školy.⁷⁰ V září roku 1929 bylo *Ministerstvem školství a národní osvěty* povoleno otevření několika pokusných reformních škol v Praze, Zlíně a Humpolci, které měly za úkol ověřovat nové organizační a metodické postupy škol obecných i měšťanských. V následujících letech byly zřizovány další pokusné školy druhého stupně na našem území, jejichž cílem bylo shromažďovat a analyzovat výsledky své práce za účelem vyhodnocení přípravy školské reformy. Protože se jednalo o školy měšťanské, nemohli jejich absolventi přestoupit na vyšší střední školy bez složení přijímací zkoušky. Ve městech, a hlavně v Praze, kde byly zřízeny střední školy, byl ovšem zájem o pokusné školy minimální.⁷¹

⁶⁷ KASPER, Tomáš a KASPEROVÁ, Dana. *Dějiny pedagogiky.*, s. 207.

⁶⁸ PŘÍHODA, Václav. *Myšlenka jednotné školy.* Přednášky a diskuse, s. 13-14.

⁶⁹ Tamtéž, s. 10.

⁷⁰ Tamtéž, s. 45.

⁷¹ ČORNEJOVÁ, Ivana; KASPER, Tomáš; KASPEROVÁ, Dana; KOUROVÁ, Pavlína; KRATOCHVÍL, Petr et al. *Velké dějiny zemí Koruny české.*, s. 346.

České střední školy byly pevně spjaty s naší národní kulturou, a proto v období vzniku naší republiky docházelo k posunu jejich kulturních funkcí. Nebyly již vnímány jen jako prostředek k formování národa, měly nový důležitý úkol a tím bylo rozvíjet nastupující generaci v nových podmínkách. Statistiky uvádí, že počátkem školního roku 1918-1919 bylo na našem území celkem 111, českých i německých, státních i nestátních gymnázií, 51 reálných gymnázií a 82 reálek. Dále zde existovala 2 vyšší reálná gymnázia, 3 reformní reálná gymnázia a 29 lyceí. Celkový počet všech středních škol na území Československa čítal 278 škol. Pokud připočteme 68 učitelských ústavů a 11 odborných učitelských ústavů, výsledný počet všech škol byl 357. Z toho 186 škol bylo na území Čech, 90 škol na území Moravy, 17 škol ve Slezsku, 58 na Slovensku a 6 v Podkarpatské Rusi. Českých škol bylo celkem 161, německých škol 131, maďarských škol 64 a 1 škola byla polská.⁷² Porovnejme nyní počet středních škol, včetně učitelských ústavů, ve školním roce 1927-1928. Statistiky uvádí celkový počet 34 gymnázií, 123 reálných gymnázií, 69 reálek, 67 reformních reálných gymnázií a 3 vyšší reálná gymnázia. Učitelských ústavů bylo celkem 62 a odborných učitelských ústavů 19. Počet všech škol tímto dosáhl počtu 377, což je o 20 školských ústavů více než ve školním roce 1918-1919. Pro úplnost uvádím, že z celkového počtu 377 škol, bylo 261 škol československých a 96 německých. Na našem území se dále nacházelo 10 středních škol maďarských, 8 středních škol ruských a 2 střední školy polské.⁷³ Meziroční srovnání prvního desetiletí trvání naší republiky v porovnání s rokem 1914 nalezneme v příložené tabulce.

Tabulka č. 3 - Meziroční srovnání počtu škol

	Rok 1914	Říjen 1918	Rok 1928
Střední školy	279	278	296
Učitelské ústavy	66	68	62
Odborné učitelské ústavy	11	11	19
Úhrnem	356	357	377

Zdroj: Střední školství v prvních deseti letech Československé republiky po stránce organizační, s. 27.

⁷² NEUHÖFER, Rudolf. *Střední školství v prvních deseti letech Československé republiky po stránce organizační.*, s. 12.

⁷³ Tamtéž, s. 27 (údaje z října 1918 před převratem, konečný stav z léta 1928).

4 Školství na Kladensku ve 20. letech 20. století

„Jako magnet přitahuje železné piliny, tak průmyslové podnikání, doly a hutě přivábily masy lidstva na Kladno.“⁷⁴

Od počátku 20. století je město Kladno považováno za hospodářské středisko regionu Kladenska, později i za politické středisko obcí, které spadaly pod správu města Slaného a Unhoště. Hranice Kladenska nemůžeme jednoznačně a přesně vymezit, byly a stále jsou vnímány spíše v kontextu určité průmyslové oblasti. Jak vznikal důlní a hutní průmysl, který do regionu přilákal většinu obyvatelstva, tak se proměňovaly i hranice města Kladna a celého regionu Kladenska. A navzdory tomu, že *„Kladensko nebylo nikdy jednotným správním celkem, vytvořila se nad příslušností k jednotlivým okresům příslušnost k tomuto nadřazenému celku, kterou je možno sledovat právě na způsobu života a která je obyvateli spontánně citově chápána.“⁷⁵*

Ve dvacátých letech se politický okres Kladno dělil na dva soudní okresy - Kladno a Unhošť. Svou rozlohou zaujímal celkovou plochu 28 635 hektarů a čítal úhrnem 79 497 obyvatel. Soudní okres Kladno se rozkládal na ploše 4 665 hektarů, rozloha soudního okresu Unhošť byla 23 970 hektarů, a převážně se jednalo o půdy lesního charakteru. V soudním okrese Kladno bylo při sčítání lidu v roce 1921 přítomné obyvatelstvo úhrnem 47 859 a soudní okres Unhošť obývalo 31 638 obyvatel, v drtivé většině československé národnosti.⁷⁶ Soudní okres Kladno zahrnoval celkem 7 místních obcí, 12 osad a 2 města, v soudním okrese Unhošť bylo místních obcí 38, dále 45 osad a 1 město. Konkrétně se v okrese Kladno jednalo o místní obce Buštěhrad, Dřetovice, Dubí, Kladno, Kročehlavy, Rozdělov a Stehelčevy. V okrese Unhošť to byly místní obce Horní Bezděkov, Braškov, Velká Dobrá, Doksy, Dolany, Drahelčice, Družec, Dušníky, Hořelice, Hostivice, Hostouň, Hřebeč, Chrást'any, Chrustenice, Chyňava, Chýně, Jeneč, Jinočany, Kyšice, Libečov, Lidice, Litovice, Makotřasy, Nenačovice, Nučice, Pavlov, Malé Přílepy, Malé

⁷⁴ KOLLER, Rudolf. *Nástin regionálních dějin okresu kladenského.*, s. 89.

⁷⁵ SKALNÍKOVÁ, Olga. *Kladensko: život a kultura lidu v průmyslové oblasti.*, s. 8.

⁷⁶ *Statistický lexikon obcí v Čechách.* 1924., s. 372.

a Velké Přítočno, Horní Ptice, Sobín, Svárov, Tachlovice, Úhonic, Červený Újezd, Pletený Újezd, Unhošť a Železná.⁷⁷ V roce 1930 stoupl počet obyvatel politického okresu Kladno na 84 469, z toho v soudním okrese Kladno bylo evidováno 49 410 přítomných obyvatel a v soudním okrese Unhošť 35 059 přítomných obyvatel. Z počtu 83 947 československých státních příslušníků se 82 169 obyvatel hlásilo k československé národnosti a 1 631 obyvatel uvádělo národnost německou. Bez vyznání bylo 22 753 obyvatel, římskokatolické vyznání uvádělo 51 833 obyvatel Kladenska.⁷⁸

V období vzniku Československé republiky bylo Kladno moderním průmyslovým městem s organizovaným vyšším školstvím – průmyslovou školou, reálkou a soukromým učitelským ústavem.⁷⁹ Vývoj zdejšího školství je třeba vnímat na pozadí hospodářského a kulturního vývoje města i přilehlého okolí, protože jen tak můžeme pochopit účel a funkci zřizovaných škol. Ve dvacátých letech minulého století bylo Kladensko v mnohém jedinečné, například *Poldina huť* se stala „*jediným výrobcem ušlechtilých ocelí v Československu.*“⁸⁰ Ráz města spoluutvářela řada kladenských rodáků a význačných osobností z podnikatelského prostředí. Za všechny můžeme jmenovat knihtiskaře a nakladatele Jaroslava Šnajdra nebo majitele parfumerie Františka Janouta. Své pedagogické názory v praxi ověřoval učitel Čeněk Janout a několik generací žáků kladenské reálky vyučoval deskriptivní geometrii a kreslení Stanislav Kulhánek.

4.1 Základní školství v regionu

Dělnická třída toužila po vzdělání, a co nejlepší vzdělání se snažila poskytnout také svým dětem. Hnacím motorem bylo poznání jeho významu pro nově se tvořící společnost. Na Kladensku existovala, díky demokratizaci vzdělání, řada škol, my se blíže zaměříme na školy národní s vyučovacím jazykem československým. Ve většině obcí na Kladensku se nacházela obecná nebo měšťanská škola. Je třeba zmínit, že ve větší míře byly zastoupeny školy obecné. Nalézáme je v Horním Bezděkově, v Buštěhradě, na Dobré, v Doksech, v Družci, v Dřetovicích, na Dříně, v Dušníkách, v Hořelicích. Dále v Hostivici, v Hostouni,

⁷⁷ *Statistický lexikon obcí v Čechách.* 1924., s. 380.

⁷⁸ *Statistický lexikon obcí v zemi České.* 1934., s. XXI.

⁷⁹ VEVERKOVÁ, Irena a HAVLŮJOVÁ, Gabriela. *Kladenské století: 1918-2018.*, s. 4.

⁸⁰ MATĚJ, Miloš. *Kulturní dědictví kladenské průmyslové aglomerace.*, s. 49.

ve Hřebčích, v Chrášťanech, na Chyňavě, v Chýni, v Jenči, v Jinočanech, v Lidicích, v Nenačovicích, v Nučicích, ve Velkém Přítočně, v Rozdělově, ve Stehelčevsi, na Svárově, v Tachlovicích, v Úhonicích, ve Vrapicích a v Železné. Měšťanská škola byla v Buštěhradě, v Hostivici a v Nučicích. Kročehlavy měly chlapeckou měšťanskou a chlapeckou obecnou školu a školu obecnou dívčí. Unhošť chlapeckou měšťanskou a chlapeckou obecnou školu, dále dívčí měšťanskou a dívčí obecnou školu. V Kladně bylo zastoupení škol největší, byla zde I. a II. chlapecká měšťanská škola, a I. a II. dívčí měšťanská škola. Dále I., II., a III. chlapecká obecná škola, a I., II., a III. dívčí obecná škola.⁸¹

Pod vlivem hnutí reformní pedagogiky se dosavadní způsob výchovy a vzdělávání v českých školách začal pomalu proměňovat. Kritizován byl například způsob pamětného učení žáků, který v důsledku vyvolával jejich pasivitu při výuce nebo nerespektování individuality každého žáka, jeho zájmů a nadání ze strany učitelů.⁸² Cílem moderní školy měla být výchova a vyučování v souladu s našimi národními ideály. Stoupcem a vzorem byl prezident Masaryk, který vzdělání národního charakteru stavěl na dobrém vyučování jazyků jakožto prostředku poznávání kultury národa vlastního i sblížování se s národy ostatními, dále na důrazu výuky historie, na estetickém vzdělání (kreslení, malování), na ručních dovednostech nebo na fyzické práci ve škole a pohybu na čerstvém vzduchu místo obvyklého cvičení na náradí v rámci výuky tělocviku.⁸³ Rozpor mezi tradičním pojetím školy a potřebami nové společnosti tak vyústil v požadavky na celkovou změnu v přístupu k dítěti a ve školním prostředí také na změnu vyučovacích metod. Na Kladensku s rozvojem průmyslu přichází tato změna v podobě nově zřízené pokusné školy s názvem *Volná (socialistická) škola práce v Kladně*. Uvádí se, že „tato škola se odvážila ve své době radikálně změnit obsah výchovy a vyučování a celý školní život.“⁸⁴

⁸¹ SEZNAM národních škol a jejich učitelstva v Československé republice podle stavu.

Vycházím z prvního souhrnného přehledu škol, s platností k 31. říjnu 1933, přičemž drtivá většina škol zde uvedených existovala již před vznikem naší republiky.

⁸² ČEPIČKOVÁ, Vlasta. *Volná socialistická škola práce v Kladně*. I., s. 116.

⁸³ PRAŽÁK, František. *T. G. Masaryk jako spoluvůrce české výchovy a školy.*, s. 18-23.

⁸⁴ SPĚVÁČEK, Václav. *Průkopníci českých pokusných škol.*, s. 86.

4.1.1 Volná škola práce v Kladně

Pokusné školy v období dvacátých let minulého století byly specifické svým programem, který se v procesu jednotlivých pokusů podle potřeb modifikoval. Jako jeden příklad za všechny můžeme uvést pokusnou školu zřízenou v Kladně, která se svým programem hlásila k ideálům socialismu a snažila se jej také propagovat. Jedním ze zakladatelů školy byl učitel František Náprstek, a v této souvislosti je třeba zmínit skutečnost, že po jeho odchodu škola fungovala dále, ale ze svého názvu vypustila slovo socialistická.⁸⁵ Nově zřízená škola měla být, podle Náprstka, školou volnou s důrazem na samostatnou práci žáků a to hlavně na práci fyzickou, jako impulsu pro „získávání rozumového poučení a základů řemeslného výcviku.“⁸⁶

Volná socialistická škola práce v Kladně byla založena v srpnu roku 1919 a jejími prvními učiteli byli Čeněk Janout, Josef Liska a František Náprstek. Škola nebyla uznána příslušnými orgány a její činnost byla realizována díky podpoře městské rady v Kladně a aktivitě soukromého Spolku přátel Volné školy. Registrována byla v prosinci roku 1921, nicméně již ve školním roce 1919-1920 byly otevřeny tři třídy školy obecné, ve kterých vyučovali výše zmínění učitelé. První „Statut kladenské pokusné školy stanovil, že v počátcích bude škola trojtřídní s maximálním počtem 20 žáků ve třídě (60 ve škole).“⁸⁷ Zároveň je třeba zmínit skutečnost, že škola po dobu své existence neměla vlastní budovu ani dostatek finančních prostředků na provoz a mzdy učitelů.⁸⁸

V prvním roce vzniku školy bylo jejím záměrem realizovat v praxi základní myšlenky reformní pedagogiky, snažit se o změnu postavení učitelů ve společnosti a tvorba vlastního programu školy. Mezi hlavní rysy nové školy měla patřit svoboda, samostatnost a volnost žáků. Svým zaměřením byla školou pracovní, přičemž pro výchovu žáků využívala pracovní metody založené na osvojování učiva v návaznosti na praxi, a to i při mimoškolních aktivitách. Aby škola dosáhla svého cíle, tj. vychovávat žáky

⁸⁵ RŮŽENA, Váňová; RÝDL KAREL a JOSEF, Valenta. *Výchova a vzdělání v českých dějinách. IV. díl-1. svazek*, s. 116.

⁸⁶ SPĚVÁČEK, Václav. *Průkopníci českých pokusných škol.*, s. 87.

⁸⁷ Tamtéž, s. 90.

⁸⁸ FRANĚK, Jaroslav. *Volná socialistická škola práce v Kladně (1919-1933).*, s. 11-15. V letech 1920-1933 škola sídlila v prostorách nově postavené budovy Státní průmyslové školy v Kladně, s. 20-21., dostupné z: https://is.muni.cz/th/c7ake/Volna_socialisticka_skola_prace_v_Kladne.pdf.

k samostatnému myšlení, hájit pravdu a spravedlnost, byla výuka náboženství nahrazena „rozumovou metodou přírodovědeckou s mravoukou občanskou.“⁸⁹ Z uvedeného vyplývá, že škola od svého počátku byla zřízena jako škola bezkonfesijní. Vyučování zde probíhalo bez rozvrhu hodin a v podmínkách přizpůsobených pracovním aktivitám dětí. Uvádí se, že „školské orgány nerady přihlížely tomu, že volná škola neměla pevný rozvrh hodin.“⁹⁰

Po celou dobu svého působení se *Volná škola práce v Kladně* potýkala s různými problémy – finančními i s nadřízenými orgány. Zmiňovány byly hlavně výtky příslušných orgánů v souvislosti s nedostatečnou profesní způsobilostí zdejších učitelů a způsobem vedení třídních knih. Na návrh Spolku přátel škola, ke konci školního roku 1932-1933, zanikla. Důvodem jejího zániku byla nejspíše zmíněná nedostatečná profesní způsobilost, resp. nekvalifikovanost učitelů.⁹¹

Z *přehledné zprávy Volné školy práce v Kladně*, vydané roku 1927, se dozvídáme bližší informace o realizaci této pokusné školy. Škola byla jednou z mála tehdejších škol, která si kladla za cíl zkoumat nové a vhodné výchovné a učební metody. Zároveň to byla jediná škola realizující pokus na nejvyšším stupni národní školy, kterou byla škola obecná. Mezi hlavní zásady, které byly uváděny na základě vědeckých výzkumů, patřily:

- co nejdéle zachovat dětem dětství, ponechat je tvořit a žít v návaznosti na jejich přirozený vývoj,
- výchovu a vzdělávání soustředit na zájmy dětí a na jejich schopnosti,
- podporovat nadané děti a jejich vývoj,
- učit děti tělesně i duševně spolupracovat, vštěpovat jim poznání důležitosti práce,
- spolupracovat s rodiči dětí a využívat jejich znalostí a dovedností k výchově dětí a ke zlepšení školního hospodaření,
- být dětem oporou, pomáhat a poradit s nalezením vhodného zaměstnání podle jejich schopností,
- udržovat s dětmi kontakt i po jejich odchodu ze školy,

⁸⁹ SPĚVÁČEK, Václav. *Průkopníci českých pokusných škol.*, s. 88.

⁹⁰ Tamtéž, s. 92.

⁹¹ RŮŽENA, Váňová; RÝDL KAREL a JOSEF, Valenta. *Výchova a vzdělání v českých dějinách. IV. díl- I. svazek*, s. 116.

- v oblasti mravní výchovy učit děti samostatně myslet, být s nimi v přátelském kontaktu, vést je k samostatnosti a osobní zodpovědnosti, odstraňovat sociální rozdíly a vést děti ke smyslu pro praktický život a hospodaření se společným majetkem, podporovat solidaritu, učit děti střídmosti a milovat přírodu, pravdu a krásu.⁹²

Volná škola práce v Kladně byla školou koedukovanou, školou soukromou s právem veřejnosti pro oba stupně národní školy, to je pro školu obecnou i školu měšťanskou. V roce 1927 měla čtyři učitele⁹³ a čtyři třídy s celkem osmdesáti žáky. Ve zprávě se uvádí, že mnoho plánů muselo být z finančních důvodů odloženo na pozdější dobu. Některé plány naopak realizovány byly, například kuchyně, kde děti vařily nebo divadelní sály, kde vymýšlely a hrály představení pro své spolužáky. K dispozici byla knihovna a dílny, kde se učily vázat knihy, obrábět dřevo nebo natírat školní nábytek. Každý den děti prováděly úklid v jednotlivých místnostech, chodbách a toaletách. Ve školní zahradě, zřízené z bývalého sportovního hřiště, se děti učily základům zahradnických prací. Prací na zahradě poznaly v praxi, jak důležitá a prospěšná je fyzická práce.

Samotné vyučování v kladenské škole bylo hromadné, skupinové i individuální. Realizováno bylo v učebnách, ve školní zahradě, při exkurzích a návštěvách továren, dílen, muzeí, výstav a přednášek. Učitelé s dětmi hodně cestovali a výuka probíhala jak v lese, tak u vody. Podnikali také delší cesty, které vyžadovaly pečlivé přípravy a našetření potřebného finančního obnosu. Na cestu děti vydělávaly vlastní prací – roznášely například letáky obchodních firem. Práce ve škole byla realizována „v rámci celodenního výchovného systému. Děti žily v rámci kolektivu školy i o prázdninách, které trávily společně i mimo město.“⁹⁴

Ve školním roce 1926-1927 vyzkoušeli kladenští učitelé výuku podle plánu Heleny Parkurstové – *Daltonský plán*, který ovšem přizpůsobili svým školním poměrům a potřebám. Přednosti plánu spatřovali zejména v tom, že nepotlačuje schopnosti nadaných

⁹² Přehledná zpráva Volné školy práce v Kladně, s. 4-5.

⁹³ Učitelský sbor ve školním roce 1926-1927 sestával: Čeněk Janout, Jaroslav Hladký, Jan Hostáň, Bohumil Šefl.

⁹⁴ OPATA, Rudolf. *Celodenní výchovný systém, nástin historie a perspektiv vývoje.*, s. 49.

dětí, pěstuje v nich samostatnost, utváří jejich osobnost a zároveň podporuje vzájemnou spolupráci mezi dětmi.

V rámci péče o zdraví dbali učitelé zejména o čistotu prostředí a hygienu svěřených dětí, včetně lékařských prohlídek. Společně chodili na vycházky do přírody, pracovali na zahradě, otužovali se a koupali v zahradní nádrži nebo v potoce.

Důležitým bodem výchovy byla výchova k samostatnosti žáků, která se projevovala hlavně v žakovské samosprávě. Žáci sami hospodařili s finančními prostředky na cestování, prostřednictvím cestovního fondu. Kromě finančního výboru byl zřízen i výbor zábavní, jehož náplní byla organizace různých besídek na jejich cestách. Dále tiskový výbor, prostřednictvím kterého děti vyřizovaly například komunikaci mezi školami, kulturními institucemi nebo výrobními závody. Zdravotní výbor byl důležitý při jejich cestách, ale také dozoroval úklid a čistotu v učebnách. Úkolem soudního výboru bylo urovnávat případné spory mezi dětmi. Každá ze tříd si zvolila svého důvěrníka, jehož úkolem bylo účastnit se konferencí učitelů a sdělovat následná rozhodnutí svým spolužákům.

Každý měsíc byly pořádány schůzky učitelů s rodiči a za účelem zvýšení povědomí o práci kladenské školy byly pořádány různé besídky a výstavy prací dětí ve školním divadelním sále. Ve zprávě se dále uvádí, že o výsledcích pokusů v kladenské škole se osobně přesvědčili i mnozí návštěvníci, pedagogové a učitelé jiných pokusných škol, mimo jiné i ministr školství Haberman.

Za hlavní představitele *Volné školy práce v Kladně* můžeme považovat její zakladatele – Františka Náprstka a Čenka Janouta. Náprstek byl, kromě povolání učitele, také spisovatel. Svými články přispíval do novin a byl autorem spisu v oblasti pedagogiky *Dítě a jeho svět* nebo knihy *Chceme socialistické školství v České republice!*, které napsal pod pseudonymem Jiří Ruda. Po jeho odchodu ze školy se ředitelem stal Čeněk Janout, propagátor volné školy v Kladně, kterého „oslovily originální pedagogické trendy a především nový přístup k osobě dítěte, který spočíval v odlišné metodice školní výuky.“⁹⁵ Mezi další významné osobnosti bezesporu patřil také Jan Hostáň, který se k učitelskému sboru kladenské školy připojil v září roku 1921, František Kupka, Bohumil Šefl nebo Jaroslav Hladký.

⁹⁵ VEVEŘKOVÁ, Irena a HAVLŮJOVÁ, Gabriela. *Kladenské století: 1918-2018.*, s. 80.

Čím byla kladenská škola ve svém pokusu specifická? Především tím, že pracovní výchova byla osou veškeré činnosti školy.⁹⁶ Zdejší učitelé byli prvními, kteří uvedli v praxi požadavek na spojení fyzické práce s teoretickým vyučováním. V jejich provedení měla být práce výchozím bodem k teoretickému vzdělávání. Inspirovali se historickou zkušeností, kdy byla pracovní výchova zařazována do školního vyučování, v jejich pojetí se ovšem spíše jednalo o nedostatečně vytvořený základ pro všeobecné vzdělání. Současně je třeba říci, že pro děti obecné školy bylo takto pojaté propojení výchovy s výrobní činností, vzhledem k jejich věku, nepřiměřené. O průběhu práce učitelů – pokusníků nemáme, kromě uvedené zprávy z roku 1927, k dispozici bližší informace a čerpat nemůžeme ani z třídních knih, jakékoliv závěry jsou proto spíše v rovině předpokladů.⁹⁷

Pro doplnění historického kontextu doby považuji za přínosné připojit příspěvek autorů publikace *Kladensko* z poloviny osmdesátých let minulého století, kde mimo jiné uvádí: *“Mimořádně významnou a i v celostátním měřítku jedinečnou kapitolu kulturního života Kladenska v období mezi dvěma světovými válkami představuje kladenská Volná socialistická škola práce, první pokusná pracovní škola u nás, vybudovaná na socialistickém světonázorovém základě. Žactvo v ní mělo být vedeno k chápání zákonitostí vývoje společnosti, seznamovat se pokud možno se všemi obory lidské činnosti a připravovat se tak pro budoucí socialistickou republiku. Nepřízeň školských úřadů, perzekuce nejaktivnějších učitelů a posléze hospodářská krize způsobily v r. 1933 její zánik, přesto však tato škola žije stále ve vzpomínkách svých bývalých žáků a rovněž její průkopnické cíle a metody jí zajišťují trvale čestné místo v dějinách našeho školství.”*⁹⁸

4.2 Střední školství v regionu

Kladno bylo střediskem hornického, hutnického a strojnického kraje, vliv dělnické třídy pronikal do celého veřejného života. Charakter vyššího školství byl určován zájmy podnikatelů, na Kladensku to byly hlavně zájmy dolů a hutí, s jejichž svolením se začalo jednat o zřízení vyšší školy. První návrh na zřízení reálného gymnázia byl městskou radou

⁹⁶ RŮŽENA, Váňová; RÝDL KAREL a JOSEF, Valenta. *Výchova a vzdělání v českých dějinách.*, IV. díl-1. svazek, s. 110.

⁹⁷ Tamtéž, s. 117.

⁹⁸ KRAJNÍK, Stanislav a POSPÍŠIL, Zdeněk. *Kladensko.*, s. 140.

v Kladně projednáván koncem roku 1880. Cílem tehdejších představitelů bylo vychovat řemeslníky pro potřeby zaměstnavatelů, a proto bylo městské radě doporučeno místo reálného gymnázia zřídit průmyslovou školu. Dne 18. prosince roku 1885 byla císařským rozhodnutím zřízena *C. k. státní všeobecná škola řemeslnická*, současně spojená se školou pokračovací a s veřejnou kreslírnu. Druhá žádost o zřízení reálky v Kladně byla podána na jaře roku 1897, a v dubnu roku 1900 bylo císařským rozhodnutím schváleno zřízení státní reálné školy s českým vyučovacím jazykem.⁹⁹

4.2.1 Státní průmyslová škola v Kladně

V listopadu roku 1886 bylo zahájeno vyučování v první třídě nově zřízené řemeslnické školy, k níž byla připojena všeobecná pokračovací škola průmyslová, založená již v roce 1881 při měšťanské škole, a obě školy tak tvořily jeden celek. Všeobecné osnovy řemeslnické školy musely splňovat potřeby odborné školy, hlavně v oblasti kreslení, rýsování a praxí v dílnách. V průběhu let docházelo, v návaznosti na podmínky a požadavky společnosti, k úpravám v učivu. V roce 1901 byly ve škole zavedeny speciální kurzy pro dospělé – mistry a pomocníky kladenských průmyslových závodů. K větším úpravám v organizaci školy došlo v roce 1910, kdy se škola rozdělila na tři oddělení. První oddělení se třemi ročníky bylo zaměřeno na přípravu učňů pro živnosti zabývající se obráběním kovů. Druhé oddělení, taktéž se třemi ročníky, bylo zaměřeno na přípravu učňů pro živnosti stavební a třetí oddělení všeobecné o dvou ročnících se specializovalo na přípravu učňů pro řemesla oborů oděvních, potravinářských a dalších. V roce 1914 škola změnila svůj status na státní školu průmyslovou, a současně byla otevřena mistrovská škola strojnická. Novou organizací školy byla místo všeobecné pokračovací školy zřízena odborná škola pokračovací se zaměřením na přípravu učňů pro živnosti v oboru obrábění kovů. Cílem školy byla snaha poskytovat odborné vzdělání, zdokonalovat řemesla a vychovávat mládež k práci. Uvádí se, že zájem o studium byl ze strany učňů značný, a proto byla v roce 1915 zřízena samostatná všeobecná pokračovací škola, která ze státní řemeslnické školy přebrala žáky všeobecného oddělení školy pokračovací. O tři roky poté

⁹⁹ Jubilejní výroční zpráva padesátiletého trvání reálky a gymnasia v Kladně., s. 6-7.

převzala také učně z oddělení přípravy pro živnosti stavební.¹⁰⁰ Nová organizace školy byla následující: mistrovská škola strojnická, mistrovská škola elektrotechnická, oddělení pro hochy školou povinné, resp. řemeslnická škola odborná pro zpracování kovů, speciální kurzy pro zájemce z oboru strojnictví, elektrotechniky, hutnictví a hornictví a pokračovací škola živnostenská jako odborná škola pro řemesla strojnická a z kovu pracující.¹⁰¹ V roce 1916 se škola přestěhovala do nově postavené budovy, ve které sídlí dodnes.

Dvouletá mistrovská škola strojnická poskytovala odborné vzdělání v oboru pro samostatné průmyslníky, mistry v závodech, pro montéry atd. Podmínkou pro přijetí ke studiu byl věk minimálně 17 let, vyučení nebo tříletá praxe ve strojnickém oboru, tj. ve strojnictví, zámečnictví, kovosoustružnictví, kovářství, slévačství, modelářství, instalatérství nebo kotlářství. V prvním pololetí prvního ročníku se týdně vyučovala čeština a písemnosti v rozsahu 3 hodin, zeměpis 1 hodinu, počty 6 hodin, měřictví a konstrukce 4 hodiny, průmětnictví¹⁰² a rýsování 7 hodin, technické kreslení od ruky 5 hodin, fyzika 3 hodiny, mechanická technologie 3 hodiny a cvičení v dílnách 9 hodin. Dále němčina a německé písemnosti v rozsahu 3 hodiny týdně. Celkový počet vyučovacích hodin v prvním pololetí byl stanoven na 44 hodin týdně. Ve druhém pololetí prvního ročníku se týdně vyučovala čeština a písemnosti v rozsahu 3 hodin, občanská nauka 2 hodiny, algebra 5 hodin, měřictví a konstrukce 2 hodiny, fyzika 3 hodiny, popisné strojnictví 5 hodin, mechanická technologie 3 hodiny, strojnické rýsování 8 hodin, hygiena a první pomoc 1 hodinu, cvičení v dílnách 9 hodin a 3 hodiny němčiny a německých písemností. Celkově bylo vyučováno 44 hodin týdně. V prvním pololetí druhého ročníku se vyučovalo 2 hodinám češtiny a písemností, 3 hodinám účetnictví a kalkulače, 5 hodinám mechaniky, 5 hodinám popisného strojnictví, 3 hodinám elektrotechniky, 3 hodinám mechanické technologie, 9 hodinám strojnického rýsování, 2 hodinám měřických nástrojů, měření a zkoušení v strojnictví, 9 hodinám cvičení v dílnách a 3 hodinám němčiny a německých písemností. Celkem bylo za týden vyučováno 44 hodin. Ve druhém pololetí druhého ročníku žáci absolvovali 5 hodin mechaniky, 5 hodin popisného strojnictví,

¹⁰⁰ RÖSSLER, František. *25 let pokračovací školy průmyslové a 20 let c. k. státní řemeslnické školy na Kladně*, s. 8.

¹⁰¹ Zpráva o školním roce 1915-1916: C. k. průmyslová škola státní na Kladně.

¹⁰² V hodinách průmětnictví a rýsování na odborných školách žáci rýsovali dle předložených modelů jednotlivé strojové části.

3 hodiny elektrotechniky, 9 hodin strojnického rýsování, 3 hodiny předmětů měřické nástroje, měření a zkoušení v strojnictví, 4 hodiny předmětu speciální stroje, 9 hodin cvičení v dílnách a 3 hodiny němčiny a německých písemností. Celkem bylo vyučováno 44 hodin týdně. Pro mistrovskou školu elektrotechnickou byla plánována obdobná učební osnova, se zaměřením na obor elektrotechniky. Realizace měla nastat po ukončení stavby nové školní budovy.¹⁰³

Odborná řemeslnická škola byla dvouletá a připravovala žáky teoreticky a prakticky k učení se řemeslu z oboru zpracovávání kovů, hlavně z oblasti strojnictví, elektromechaniky, zámečnictví, kovosoustružnictví, modelářství nebo kovářství. Přijetí žáci museli být starší 12 let a prokázat se dobrým prospěchem z obecné nebo měšťanské školy. V prvním ročníku se vyučovalo náboženství v rozsahu 1 hodiny týdně, češtině a písemnostem 4 hodiny týdně, zeměpisu 2 hodiny týdně, fyzice a mechanice 3 hodiny týdně, nauce o látkách 3 hodiny týdně, počtům a účetnictví 3 hodiny týdně, kreslení od ruky 4 hodiny týdně, měřictví 2 hodiny týdně, měřickému rýsování 4 hodiny týdně, krasopisu 1 hodiny týdně, cvičení v dílnách 9 hodin týdně a nepovinně němčině 3 hodiny týdně. Povinným předmětům se žáci učili 36 hodin, včetně němčiny 39 hodin týdně. V druhém ročníku byl rozvrh následující: 1 hodina náboženství, 3 hodiny češtiny a písemností, 1 hodina zeměpisu, 3 hodiny fyziky a mechaniky, 3 hodiny mechanické technologie, 4 hodiny počtů a účetnictví, 4 hodiny kreslení od ruky, 1 hodina měřictví, 3 hodiny průmětnictví a rýsování, 6 hodin odborného rýsování, 9 hodin cvičení v dílnách a 3 hodiny nepovinně němčiny. Celková dotace byla 41 vyučovacích hodin týdně.¹⁰⁴

Speciální kurzy byly věnovány výuce mistrů, pomocníků, se záměrem o rozšíření odborného vzdělání v oblastech elektromechaniky, strojnictví, hornictví a hutnictví. Přednášky se konaly 2 hodiny týdně, v podvečerních hodinách, žáci museli být starší 17 let. V oborech strojnictví a elektrotechnika se učili hlavně odbornému rýsování, zkoušení bylo dobrovolné. Pokračovací škola živnostenská byla zaměřena na výuku žáků v oblasti živnostensko-obchodní. V každém ročníku se vyučovalo 8 hodin týdně, ve večerních hodinách a v neděli dopoledne od 8 do 12 hodin. Žáky byli učni kladenských živnostníků a kladenských závodů. V prvním roce se učili písemnostem a počtům

¹⁰³ Zpráva o školním roce 1915-1916: C. k. průmyslová škola státní na Kladně.

¹⁰⁴ Tamtéž.

v týdenním rozsahu 3 hodin, strojnické technologii 1 hodinu, fyzice a strojnictví 1 hodinu, měřictví a průmyslovému rýsování 3 hodiny. Ve druhém roce písemnostem a počtům v rozsahu 2 hodin týdně, dále 1 hodině technologiím a strojnictví, 1 hodině fyzice a strojnictví a 4 hodinám strojnického rýsování týdně. Ve třetím ročníku se vyučovalo 1 hodině kalkulaci a účetnictví, 1 hodině občanské nauce, 2 hodinám fyziky a strojnictví a 4 hodinám strojnického rýsování týdně. Výpomocnými učiteli (pro měřictví a rýsování pokračovací školy) ve školním roce 1915-1916 byli Josef Liska a Čeněk Janout.¹⁰⁵ S malými obměnami byly učební osnovy zachovány i v následujících letech.

Se vznikem československého státu zájem o studium na průmyslové škole nadále rostl. Do prvního ročníku mistrovské školy strojnické se ve školním roce 1918-1919 zapsalo 35 žáků. Vyučovanými předměty byla čeština, zeměpis, aritmetika a algebra, měřictví, strojnická technologie, fyzika, kreslení od ruky, průmětnictví, popisné strojnictví, strojnické rýsování, občanská nauka, práce v dílně a němčina.¹⁰⁶ Ve druhém ročníku bylo zapsáno 9 žáků a vyučovalo se písemnostem, účetnictví, mechanice, elektrotechnice, popisnému strojnictví, strojnické technologii, strojnickému rýsování, předmětu speciální stroje, učení v dílnách a němčině.¹⁰⁷ Do prvního ročníku řemeslnické školy nastoupilo 40 nových žáků. Vyučovacími předměty bylo náboženství, čeština, zeměpis, přírodopis, nauka o látkách, živnostenské počty, kreslení od ruky, měřictví, měřické a průmětné rýsování, vyučování dílenské, krasopis. Němčina byla nepovinným předmětem.¹⁰⁸ Druhý ročník úspěšně absolvovalo 33 žáků. Vyučovacími předměty bylo náboženství, písemnosti a všeobecné předpisy živnostenské, zeměpis, přírodopis, mechanická technologie, živnostenské počty, živnostenské účetnictví, kreslení od ruky, měřictví, průmětné rýsování

¹⁰⁵ Zpráva o školním roce 1915-1916: C. k. průmyslová škola státní na Kladně.

¹⁰⁶ Státní oblastní archiv v Praze - Státní okresní archiv Kladno, Vyšší průmyslová škola v Kladně 1882 – 1954, Evidenční kniha č. 95 – Hlavní katalog C. k. státní průmyslové školy – oddělení mistrovské školy strojnické – ročník 1, 1918-1919.

¹⁰⁷ Státní oblastní archiv v Praze - Státní okresní archiv Kladno, Vyšší průmyslová škola v Kladně 1882 – 1954, Evidenční kniha č. 96 – Hlavní katalog C. k. státní průmyslové školy – oddělení mistrovské školy strojnické – ročník 2, 1918-1919.

¹⁰⁸ Státní oblastní archiv v Praze - Státní okresní archiv Kladno, Vyšší průmyslová škola v Kladně 1882 – 1954, Evidenční kniha č. 97 – Hlavní katalog Všeobecné státní zemské řemeslnické školy – ročník 1, 1918-1919.

(v prvním pololetí), odborné kreslení a vyučování dílenské.¹⁰⁹ Podívejme se nyní krátce na cíle a způsoby dílenského vyučování a význam ruční práce. Cílem práce v dílnách bylo poskytnout žákům praktickou přípravu pro řemesla. Ta spočívala za prvé ve zručnosti a za druhé v odborných znalostech a dovednostech. Nejdříve se učili zacházet s nástroji a následně zhotovovat požadované předměty. Byly jim vštěpovány základy řemesla a zároveň úcta k práci. Pracovali se dřevem, soustružili, malovali. Při práci s kovem se připravovali na řemeslo zámečnické a strojnické, obráběli a kovali.¹¹⁰ Živnostenská škola pokračovací měla v uvedeném školním roce celkem tři ročníky po deseti třídách.¹¹¹

Ve školním roce 1920-1921 došlo k dalším úpravám v organizaci školy, která nově obsahovala dvouletou mistrovskou školu v oboru strojnictví, speciální kurzy pro zaměstnance průmyslových závodů, tříletou odbornou školu pokračovací pro učně kovorobných oborů, a dvouletou hornickou školu pokračovací pro zaměstnance dolů. Došlo ke zrušení odborné školy řemeslnické a ke změně ve vedení školy, dlouholetý ředitel Ing. František Rössler odešel do výslužby. Novým ředitelem byl v březnu 1921 jmenován Ing. Václav Mayer, s platností od nového školního roku. Školu prozatímně vedl Ing. Dr. techn. Jaroslav Smrž.

Z přehledů školních návštěv se dozvídáme, že druhý ročník zrušené řemeslnické školy absolvovalo celkem 34 žáků, v týdenní dotaci 41 vyučovacích hodin. Mistrovskou školu v prvním ročníku úspěšně absolvovalo 40 žáků a ve druhém ročníku 39 žáků. V prvním ročníku bylo vyučováno 44 hodin týdně, ve druhém 43 hodin týdně. Odborná škola pokračovací měla celkem devět tříd (tři v prvním ročníku, čtyři ve druhém ročníku a dvě ve třetím ročníku). Celkem bylo zapsáno 383 žáků, z nichž na konci školního roku studijním požadavkům vyhovělo 305 žáků. Vyučováno bylo po 8 hodinách týdně. V hornické škole pokračovací bylo zapsáno v prvním ročníku 16 žáků, z nichž požadavkům na studium vyhověla polovina. Ve druhém ročníku se zapsalo na začátku

¹⁰⁹ Státní oblastní archiv v Praze - Státní okresní archiv Kladno, Vyšší průmyslová škola v Kladně 1882 – 1954, Evidenční kniha č. 98 – Hlavní katalog Všeobecné státní zeměské řemeslnické školy – ročník 2, 1918-1919.

¹¹⁰ RÖSSLER, František. *Ruční práce ze dřeva a kovu na c.k. řemeslnické škole státní v Kladně.*

¹¹¹ Státní oblastní archiv v Praze - Státní okresní archiv Kladno, Vyšší průmyslová škola v Kladně 1882 – 1954, Evidenční kniha č. 99 – Hlavní katalog živnostenské školy pokračovací – ročník 1a, 1b, 1c, 2a, 2b, 2c, 2d, 3a, 3b, 3c, 1918-1919.

školního roku 10 žáků, na konci vyhovělo studijním požadavkům 8 žáků. Týdně bylo v každém ročníku vyučováno 9 hodin. Speciálních kurzů bylo v tomto školním roce celkem šest s počtem 172 zapsaných žáků, přičemž požadavkům vyhovělo pouhých 73 žáků. Vyučováno bylo 12 hodin týdně. Zapsaných studentů ve škole bylo celkem 701 ve dvaceti třídách. Z uvedeného počtu studium řádně ukončilo 507 žáků. Stejně jako v předchozích letech, byla v průběhu školního roku pořádána řada školních exkurzí. Žáci mistrovské školy navštívili například Pražské vzorkové veletrhy, doly *Theodor, Ronna* a *Schoeller*, rafinerii v Kralupech, *Poldinu hut'*, pletárnu lan *Kablo* nebo technické muzeum v Praze.¹¹²

Počty žáků školy v následujících letech mírně stoupaly v návaznosti na růst počtu obyvatel v regionu. V prvním pololetí prvního ročníku školy mistrovské strojnické, ve školním roce 1925-1926, bylo zapsáno 36 žáků, ve druhém pololetí 31 žáků. Ve druhém ročníku bylo v obou pololetích zapsáno celkem 29 žáků. V prvním ročníku školy mistrovské hutnické bylo zapsáno, v prvním pololetí 12 žáků, ve druhém 11 žáků. Do druhého ročníku se zapsalo v obou pololetích shodně po 10 žácích. Vyučovacími předměty prvního pololetí prvního ročníku hutnické mistrovské školy byla čeština, písemnosti, matematika, fyzika, chemie, měřictví a průmětnictví, technické kreslení, mineralogie, mechanická technologie a němčina. Ve druhém pololetí čeština, matematika, strojnické rýsování, popisné strojnictví, elektrotechnika, mechanika, chemie, hutnictví, mechanická technologie, němčina a dílny – strojnické, kovářské, truhlářské a slévačské. V prvním pololetí druhého ročníku byli žáci vyučováni občanské nauce, mechanice, odbornému rýsování, popisnému strojnictví, elektrotechnice, hutnictví, mechanické technologii, předmětům chemická laboratoř, elektrotechnická laboratoř a dílnám. Ve druhém pololetí se věnovali popisnému strojnictví, elektrotechnice, hutnictví, chemické technologii, organizaci hutnického provozu, laboratoři chemické a mechanické, encyklopedii stavitelství, zdravotnictví a němčině.¹¹³ Statistiky počtu žáků navštěvujících školu uvádí 65 zapsaných žáků mistrovské školy strojnické a 22 zapsaných žáků mistrovské školy hutnické. Dále 467 zapsaných žáků odborné školy pokračovací kovorobné a 32 zapsaných žáků odborné

¹¹² Výroční zpráva o školním roce 1920-1921: Státní průmyslová škola v Kladně.

¹¹³ Státní oblastní archiv v Praze - Státní okresní archiv Kladno, Vyšší průmyslová škola v Kladně 1882 – 1954, Evidenční kniha č. 110 – Hlavní katalog Státní průmyslové školy – odděl. mistrovské školy strojnické – ročník 1, 2, odděl. mistrovské školy hutnické – ročník 1, 2, 1925-1926.

školy pokračovací pro horníky. Ve speciálních kurzech bylo zapsáno 192 žáků. V uvedeném školním roce se ke studiu zapsalo celkem 778 žáků. Statistické údaje o počtech žáků školy v letech 1918 až 1926 viz níže.¹¹⁴

Tabulka č. 4 - Počty žáků průmyslové školy mezi lety 1918-1926

Rok	Počet zapsaných žáků
1918-1919	650
1919-1920	718
1920-1921	701
1921-1922	840
1922-1923	784
1923-1924	822
1924-1925	760
1925-1926	778

Zdroj: Zpráva o školním roce 1925-1926 Státní průmyslové školy v Kladně, s. 8.

V průběhu školního roku 1925-1926 žáci „podnikli celkem 15 exkurzí do průmyslových závodů.“¹¹⁵ Pro zaměstnance kladenských průmyslových závodů a živnostníky nabízela škola, v období od října do dubna, jednou týdně 2 hodiny speciální kurzy.¹¹⁶ V tomto roce škola rozšířila učební pomůcky o soustruhy a stroje na měření pevnosti materiálu. Nově byla zařízena elektrotechnická laboratoř a rozšířeno vybavení i dalších laboratoří – chemické a hutnické. Pozadu nezůstala ani školní knihovna, zakoupeny byly nové odborné knihy. Pro nemajetné žáky nebo žáky pilné byla, na návrh učitelského sboru, určena finanční podpora *Ministerstva školství a národní osvěty*.¹¹⁷

V roce 1927 se ke studiu mistrovské školy strojnické v prvním pololetí prvního ročníku zapsalo 34 žáků, do druhého pololetí postoupilo 32 žáků. Ve druhém ročníku, v prvním i druhém pololetí studovalo 23 žáků. Do mistrovské školy hutnické se v prvním ročníku zapsalo 24 žáků a do druhého ročníku postoupilo 11 žáků. Absolventům bylo na základě prospěchu vydáno vysvědčení na odchodnou, které stvrzovalo, že žák řádně vychodil mistrovskou školu v daném oboru - strojnickou nebo hutnickou. V oboru strojnickém vysvědčení žáka navíc opravňovalo, na základě zákonných požadavků a po prokázání

¹¹⁴ Zpráva o školním roce 1925–1926: Státní průmyslová škola v Kladně, s. 8.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 9.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 12.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 9-10.

jednoročního zaměstnání pomocníka nebo továrního dělníka, k provozování samostatné zámečnické živnosti.¹¹⁸

Po deseti letech trvání naší republiky, ve školním roce 1928-1929, byla organizační struktura průmyslové školy následující: mistrovská škola strojnická a hutnická, speciální kurzy určené živnostníkům, jejich zaměstnancům i průmyslovým závodům, a odborná škola pokračovací pro učně živností obrábějících kovy a elektrotechnických – obory klempířství a instalatérství. Dvouletá mistrovská škola strojnická poskytovala odborné vzdělání žákům, kteří měli nejméně tříletou praxi v řemesle, aby se v budoucnu mohli stát živnostníky, úředníky, dílovedoucími nebo mistry. První ročník absolvovalo 36 žáků, druhý 28 žáků. Dvouletá mistrovská škola hutnická byla určena žákům, kteří byli nejméně tři roky zaměstnání a měli praxi v hutích, ocelárnách, slévárnách nebo v podobném oboru. Učili se teorii i praxi, aby mohli pracovat jako dílovedoucí – mistři, provozní úředníci, nebo mohli vést samostatně malé závody. První ročník absolvovalo 18 žáků, druhý ročník 21 žáků.¹¹⁹

Cílem speciálních kurzů bylo, prostřednictvím odborného vzdělávání, zajistit vyšší pracovní a výdělečné schopnosti jejich absolventů. V tomto roce byly realizovány kurzy o parních kotlích, o parních strojích, o strojích a zařízení v hornictví, o elektrotechnice, o hutnictví, o spalovacích motorech, a kurzy strojnického rýsování. Přednášelo se v podvečerních hodinách 2 hodiny týdně. Otevřeno bylo celkem osm kurzů. Zapsaných žáků bylo 168, na konci školního roku již jen 110 žáků, z nichž prospělo pouze 68 žáků.¹²⁰

Odborná škola pokračovací se zaměřením na obrábění kovů byla tříletá a povinná pro učně těchto živností a závodů sídlících v Kladně. Otevřeno bylo celkem devět tříd (tři v prvním ročníku, čtyři ve druhém ročníku, dvě ve třetím ročníku), celkový počet zapsaných žáků byl 370, na konci školního roku 351, z nichž prospělo 318 žáků. Odborná škola pokračovací se zaměřením na elektrotechniku byla také tříletá a pro učně kladenských živností a závodů povinná. Poskytovala učňům odborné vzdělání pro provozování živnosti a zvýšení výdělečné schopnosti. Ve třech ročnících bylo zapsáno 93 žáků, na konci

¹¹⁸ Státní oblastní archiv v Praze - Státní okresní archiv Kladno, Vyšší průmyslová škola v Kladně 1882 – 1954, Evidenční kniha č. 112 – Hlavní katalog Státní průmyslové školy – odděl. mistrovské školy strojnické – ročník 1, 2, odděl. mistrovské školy hutnické – ročník 1, 2, 1927-1928.

¹¹⁹ Zpráva o školním roce 1928-1929: Státní průmyslová škola v Kladně.

¹²⁰ Tamtéž.

školního roku 90, z nichž prospělo 80 žáků. Statistiky uvádí, že začátkem školního roku 1928-1929 bylo zapsáno celkem 739 žáků, na konci školního roku absolvovalo 654 žáků. Ve škole mistrovské byly čtyři třídy po 108 zapsaných žácích – 103 žáků na konci školního roku. Ve speciálních kurzech bylo osm tříd a 168 zapsaných žáků, na konci roku 110 žáků. Ve škole pokračovací pro oba obory bylo celkem dvanáct tříd, 463 zapsaných žáků, na konci roku 441 žáků.¹²¹

Pro úplnost se podívejme na organizaci, vyučovací cíle školy a přehled návštěvy žáků na počátku třicátých let, konkrétně ve školním roce 1930-1931. Cílem mistrovské školy strojnické bylo poskytnout uchazečům s nejméně tříletou praxí v oboru možnost nabytí teoretické znalosti a praktické dovednosti v oboru strojnickém, aby se v budoucnu mohli stát samostatnými živnostníky, pracovníky v průmyslu nebo dílovedoucími. Po úspěšném absolvování školy obdrželi vysvědčení na odchodnou, které je opravňovalo, po splnění všech požadavků, k samostatnému provozování živnosti zámečnické, případně kovářské, vzorkářské či soustružnické. Po nejméně dvouleté praxi v oboru bylo považováno za dostatečnou způsobilost pro výkon živností instalování plynovodů a domovních vodovodů. Mistrovská škola hutnická byla zaměřena na žáky s nejméně tříletou praxí v hutích, ocelárnách, slévárnách nebo v podobných příbuzných oborech. Vysvědčením na odchodnou mohli absolventi, kteří byli zároveň vyučení ve slévačském oboru, tuto živnost po splnění dalších zákonných požadavků vykonávat.¹²²

Stejně jako v uplynulém desetiletí byly otevírány speciální kurzy určené živnostníkům, jejich zaměstnancům i zaměstnancům průmyslových závodů s cílem odborně se vzdělat. Odborná škola pokračovací pro učně živností obrábějící kovy a živnosti elektrotechnické poskytovala učňům odborné vzdělání potřebné k provozování těchto živností. Počty žáků se začaly zvyšovat úměrně k nárůstu populace v regionu. V uvedeném školním roce byl celkový počet zapsaných žáků mistrovské školy strojnické 80 žáků v obou ročnících. Mistrovská škola hutnická uváděla zapsaných 47 žáků v obou ročnících. Ve speciálních kurzech se vzdělávalo 181 zapsaných žáků (na konci školního roku 135 žáků, z nichž prospělo pouze 81 žáků). Pro úplnost uvádím, že se jednalo o dvě oddělení kurzu

¹²¹ Zpráva o školním roce 1928-1929: Státní průmyslová škola v Kladně.

¹²² Zpráva o školním roce 1930-1931: Státní průmyslová škola v Kladně.

elektrotechnického, tři oddělení kurzu o strojích a zařízeních v hornictví, dva kurzy hutnické, jeden o spalovacích motorech a jeden o strojnickém rýsování. Odborná škola pokračovací pro učně živností obrábějících kovy měla devět tříd, ve kterých bylo zapsáno 348 žáků, z nichž prospělo 315. Odborná škola pokračovací pro učně živností elektrotechnické měla tři třídy a zapsaných 89 žáků, z nichž prospělo 80. Z počtu 745 žáků zapsaných na začátku školního roku, školní rok dokončilo 671 žáků.¹²³

Výše uvedené je dokladem toho, že cílem kladenské průmyslové školy byla příprava žáků na zaměstnání ve strojnických, hutnických a příbuzných oborech, stejně jako doplnění odborného vzdělání v uvedených oborech pro pracující. V pojetí nově vznikající společnosti, a na Kladensku obzvláště, byl důraz kladen na národohospodářský význam vzdělání, protože získáním vyššího vzdělání se zlepšovala samotná existence každého jednotlivého člověka a vzdělání napomáhalo k respektování lidských práv.¹²⁴

4.2.2 Státní reálka v Kladně

V září roku 1900 bylo, v prozatímních prostorách, zahájeno vyučování na kladenské státní reálce. Ke studiu bylo přijato, do dvou prvních tříd, celkem 78 žáků.¹²⁵ Na jaře roku 1904 začaly práce na stavbě vlastní budovy reálky a o rok později byla zahájena školní výuka. Není bez zajímavosti, že v letech 1905 až 1907 zde učil matematiku a fyziku Dr. Bohumil Bydžovský, a promýšlel budoucí podobu reformy středních škol. Soustředil se nejdříve na reformu v oblasti výuky matematiky a v pozdějších letech se zabýval reformou středního školství jako celku.¹²⁶ Ve svých vzpomínkách na dvě léta strávená na kladenské reálce uvádí, že „*žactvo se v té době rekrutovalo z vrstev lidových a co platilo o reálkách vůbec, platilo o reálce v Kladně zvýšenou měrou.*“¹²⁷ Zajisté se nemůžeme divit, že v kraji hutnickém a hornickém byla převaha žáků právě z dělnického prostředí a že vliv dělnictva určoval i další směřování celého regionu, a to nejen v oblasti školství.

¹²³ Zpráva o školním roce 1930-1931: Státní průmyslová škola v Kladně.

¹²⁴ PRAŽÁK, František. *T. G. Masaryk jako spoluvůdce české výchovy a školy.*, s. 8.

¹²⁵ Jubilejní výroční zpráva padesátiletého trvání reálky a gymnasia v Kladně, s. 7.

¹²⁶ Tamtéž, s. 15.

¹²⁷ Tamtéž, s. 16.

Kladenská reálka byla zařazena v soustavě státních škol, které připravovaly žáky ke studiu na vysokých školách technických směrů. Zaměřena byla na matematicko-přírodovědeckou složku vzdělání a technické oblasti, a tímto zaměřením plně vyhovovala tehdejší potřebě technických vysokých škol. Ve dvacátých letech výrazně vzrostl počet jejích žáků. Škola se plně otevřela ženám, které se „*mohly zapsat i do řádného studia.*“¹²⁸ Po dobu téměř šesti let byla budova školy využívána jako kasárna a vyučování probíhalo v prostorách třetí obecné školy chlapecké, ve vlastní budově bylo opětovně zahájeno ve školním roce 1920-1921. Ale i po navrácení budovy škole, díky vysokému počtu žáků, nebyly prostory školy dostačující, a proto se vyučovalo také v propůjčených učebnách německé obecné školy a dívčí obecné školy. Na podzim roku 1920 byla projednávána přeměna reálky v reálné gymnázium, ke které došlo až počátkem školního roku 1940-1941.¹²⁹

Již před rokem 1918, a v celém prvním desetiletí trvání naší republiky, byl ředitelem kladenské reálky PhDr. Jaroslav Šťastný. Vyučovací osnovy školního roku 1918-1919 se nijak nelišily od osnov předchozích let a s mírnými obměnami byly zachovány po celá dvacátá léta. Z přehledů vyučovacích hodin vyplývá, shodně pro všechny ročníky, že předmětu náboženství bylo vyučováno 2 hodiny týdně, stejně jako tělocviku. Dalšími vyučovacími předměty byl český jazyk, německý jazyk, francouzský jazyk, zeměpis, dějepis, matematika, přírodopis, chemie, fyzika, měřictví a rýsování, deskriptivní geometrie, kreslení a krasopis. Podívejme se blíže na týdenní časové dotace uvedených vyučovacích předmětů. Předem je třeba zmínit, že němčinu se v tomto školním roce učili všichni žáci, ovšem již jako mimořádnému předmětu.¹³⁰ V prvním ročníku bylo vyučováno 5 hodinám českého jazyka a 5 hodinám německého jazyka, 2 hodinám zeměpisu, 2 hodinám dějepisu, 3 hodinám matematiky, 2 hodinám přírodopisu, 4 hodinám kreslení a 1 hodině krasopisu, v celkové týdenní dotaci 28 vyučovacích hodin. Ve druhém ročníku bylo vyučováno 4 hodinám českého jazyka, německého a francouzského jazyka, dále 2 hodinám zeměpisu, 2 hodinám dějepisu, 3 hodinám matematiky, 2 hodinám přírodopisu, 2 hodinám měřictví a rýsování a 4 hodinám kreslení, v celkové týdenní dotaci 31 hodin. Třetí ročník měl stanoven 3 hodiny českého jazyka, 4 hodiny německého

¹²⁸ HÁJEK, Roman a VLČKOVÁ, Zuzana (ed.). *Almanach ke 110. výročí Gymnázia Kladno*, s. 10.

¹²⁹ Jubilejní výroční zpráva padesátiletého trvání reálky a gymnasia v Kladně, s. 10.

¹³⁰ Zpráva státní reálky na Kladně za školní rok 1918-1919.

a francouzského jazyka, 2 hodiny zeměpisu a dějepisu, 3 hodiny matematiky a fyziky, 2 hodiny měřictví a rýsování a 4 hodiny kreslení. Za týden celkem 31 vyučovacích hodin. Pro čtvrtý ročník byly stanoveny 3 hodiny českého jazyka, německého a francouzského jazyka, 2 hodiny zeměpisu a dějepisu, 4 hodiny matematiky, 3 hodiny přírodopisu a chemie, 2 hodiny fyziky a 3 hodiny měřictví a rýsování a kreslení. Celková dotace činila 32 vyučovacích hodin týdně. V pátém ročníku se žáci učili 3 hodinám českého, německého a francouzského jazyka, 1 hodině zeměpisu, 3 hodinám dějepisu, 4 hodinám matematiky, 2 hodinám přírodopisu, 3 hodinám chemie a 3 hodinám deskriptivní geometrie a kreslení. Celkově 32 hodin týdně. V šestém ročníku bylo vyučováno 3 hodinám českého, německého a francouzského jazyka, 1 hodině zeměpisu, 2 hodinám dějepisu, v prvním pololetí 4 hodinám matematiky a 2 hodinám přírodopisu. V druhém pololetí 3 hodinám matematiky a 3 hodinám přírodopisu, dále 2 hodinám chemie, 4 hodinám fyziky, 3 hodinám deskriptivní geometrie a 2 hodinám kreslení, celkem 33 vyučovacích hodin týdně. V sedmém ročníku žáci absolvovali 4 hodiny českého jazyka, 3 hodiny německého a francouzského jazyka, 3 hodiny zeměpisu a dějepisu, 5 hodin matematiky, 3 hodiny přírodopisu, 4 hodiny fyziky, 2 hodiny deskriptivní geometrie a 3 hodiny kreslení. Vyučováno bylo celkem 34 hodin týdně.¹³¹ Mezi nepovinné předměty patřily, v následujících letech, například němčina, angličtina a ruština, chemická cvičení, těsnopis, zpěv nebo rukodělné práce.

Již od svého vzniku nabízela škola „*mnohem více než hodiny strávené ve školních lavicích*“¹³² Součástí školních osnov byly vycházky, výlety a exkurze. Z archivních dokumentů se dozvídáme, že byla realizována řada vycházek jak do blízkého okolí Kladna, tak výletů po vzdálenějších místech Čech, Moravy a Slovenska. V rámci turistických vycházek navštívili žáci například zříceniny hradu Okoř, Křivoklát, dále Prahu, Slaný nebo Konopiště. Karlův most, Rudolfinum nebo Národní muzeum navštívili při vycházkách se zaměřením literárně-historickým a kulturním. Cílem vycházek historicko-geografických byly nejen okolní lesy, ale také lomy, pískovny a vodní prameny. Při vycházkách historických poznali pohanské pohřebiště na Horce, Bílou Horu a letohrádek Hvězda nebo Stradonice. Při přírodopisných vycházkách se žáci učili rozeznávat lišejníky a mechy,

¹³¹ Zpráva C. k. vyšší reálky v Kladně za školní rok 1916-1917.

¹³² HÁJEK, Roman a VLČKOVÁ, Zuzana (ed.). *Almanach ke 110. výročí Gymnázia Kladno.*, s. 12.

podzimní houby a různé druhy hmyzu. Díky chemickým exkurzím poznávali průmysl, nejen na Kladensku a v blízkém okolí, ale také například sladovnu a pivovar v Praze nebo továrnu na hliněné zboží v Rakovníku. Vycházky geometrické se většinou odehrávaly na školním dvorku v rámci hodin matematiky, kdy se žáci učili plošným mírám, měření pozemku nebo praktickému užití trigonometrie. Při kreslířských vycházkách navštěvovali umělecké výstavy, galerie nebo významné umělecké a architektonické památky.¹³³

V rámci školních her se žáci věnovali, podle ročního období, bruslení, sáňkování, lyžování, jízdě na kole, jízdě na koni, plavání, veslování nebo skautingu. Školní hry se konaly obvykle ve středu a v sobotu pro chlapce a v úterý a v pátek pro dívky. Ve školním roce 1926-1927 vyhráli žáci školy květnové zemské mistrovství YMCA ve volejbalu a basketbalu, které se odehrávalo na Kladně. Hned následujícího měsíce vyhráli také mistrovství republiky YMCA ve volejbalu v Hradci Králové a byli připraveni obhajovat naši republiku na světovém mistrovství YMCA v Kodani.¹³⁴ Nezaháleli ani v oblasti kulturní. Pravidelně pořádali různá divadelní představení a koncertní programy, ve prospěch cestovního fondu reálky nebo Spolku pro podporování chudých studujících žáků státní reálky v Kladně.

Již jsem zmínila, že kladenská reálka byla svým zaměřením školou, která připravovala žáky pro studia vysokých škol technických směrů v různých oborech, například architektuře, strojnictví nebo stavebnictví. Důležitým předmětem v učebním plánu reálky byla proto deskriptivní geometrie a kreslení. Jedním z cílů ve výuce deskriptivní geometrie byl, kromě matematické části, také výcvik prostorového nazírání, představivosti a manuální zručnosti při samotném rýsování. Úkolem kreslení bylo, prostřednictvím pozorování určitého předmětu, vést žáky nejen k jeho správnému znázornění, ale probouzet v nich cit pro krásu a harmonii. Výraznou osobnostní pedagogického sboru v tomto směru byl Stanislav Kulhánek, učitel předmětů deskriptivní geometrie a kreslení, který s kladenskou reálkou spojil celý svůj profesní život.

Kladenský rodák Stanislav Kulhánek vystudoval reálku v Praze a Uměleckoprůmyslovou školu v Praze. Od roku 1910 vyučoval na kladenské reálce deskriptivní geometrii

¹³³ Státní oblastní archiv v Praze – Státní okresní archiv Kladno, Reálné gymnázium (reálka) Kladno, 1900 – 1953, Evidenční kniha č. 463 – Kniha vycházek a výletů, 1925 – 1929.

¹³⁴ Roční zpráva státní reálky v Kladně za školní rok 1926-1927.

a kreslení. Z výročních zpráv školy se dozvídáme, že ve školním roce 1918-1919 učil kreslení v I.a, I.b, II.a, IV.b, V., VI. a VII. ročníku, týdně celkem 22 hodin. Zároveň byl třídním učitelem v I.a, a správcem kreslířské sbírky.¹³⁵ Ve školním roce 1920-1921 měl snížený úvazek na 13 hodin týdně z důvodu výuky na městském učitelském ústavu v Kladně.¹³⁶ Následující léta své pedagogické činnosti vyučoval na kladenské reálce a zároveň na státním učitelském ústavu koedukovaném v Kladně. Při výuce používal moderní metody a didaktické pomůcky, jakými byly například trojrozměrné modely určené „*ke studiu perspektivy*.“¹³⁷ Deskriptivní geometrii se snažil přiblížit také žákům bez většího výtvarného nadání nebo dívkám, které začaly ve dvacátých letech svá studia na kladenské reálce. Jeho snahou bylo, aby žáci získané dovednosti mohli využít v běžném životě. Zmínit můžeme účast žáků při návrzích na obálky výročních zpráv školy, které se staly významným dokladem života školy a hlavně „*úrovně studentských prací*.“¹³⁸ Uvádí se, že „*nad propracovaností studentských projektů z deskriptivní geometrie dnes nezbývá než žasnout*.“¹³⁹ S přestávkou mezi roky 1941–1945, ve kterých byl vzhledem k politické situaci v naší zemi penzionován, vyučoval deskriptivní geometrii a kreslení až do konce školního roku 1947-1948, kdy budovu reálného gymnázia definitivně opustil a odešel na odpočinek. Stanislav Kulháněk patřil „*k populárním a oblíbeným pedagogům, zároveň byl vynikajícím grafikem, fotografem, malířem a tvůrcem užitého umění*.“¹⁴⁰

Další výraznou osobností, v celospolečenském měřítku, byl PhDr. Václav Příhoda, který nastoupil na kladenskou reálku jako učitel češtiny, francouzštiny a němčiny ve školním roce 1924-1925, a ve sboru setrval, vyjma dovolených z vědeckých důvodů až do února 1928.

Ze statistických přehledů žáků¹⁴¹ vyplývá, že ve školním roce 1918-1919 bylo přijato ke studiu 446 žáků. V první polovině dvacátých let měl jejich počet stoupající tendenci. Ve školním roce 1919-1920 bylo přijato 489 žáků a ve školním roce 1920-1921 to bylo 654 žáků. Pro školní rok 1921-1922, reálka ke studiu přijala 828 žáků a v roce 1922-1923

¹³⁵ Zpráva státní reálky na Kladně za školní rok 1918-1919., s. 4.

¹³⁶ Výroční zpráva státní reálky v Kladně za školní rok 1920-1921., s. 3-4.

¹³⁷ VEVRKOVÁ, Irena. *Mistr drobné grafiky Stanislav Kulháněk: rozměry života.*, s. 25.

¹³⁸ Tamtéž, s. 30.

¹³⁹ HÁJEK, Roman a VLČKOVÁ, Zuzana (ed.). *Almanach ke 110. výročí Gymnázia Kladno*, s. 6.

¹⁴⁰ VEVRKOVÁ, Irena. *Mistr drobné grafiky Stanislav Kulháněk: rozměry života.*, s. 6.

¹⁴¹ Výroční zprávy kladenské reálky v letech 1918 až 1931.

dokonce 922 žáků. V následujících letech se počty přijatých žáků snižovaly. Ve školním roce 1923-1924 bylo přijato 802 žáků, v roce 1924-1925 to bylo 742 žáků, v roce 1925-1926 celkem 689 žáků, v roce 1926-1927 bylo přijato 539 žáků a v roce následujícím 440 žáků. Přehled o pohybech žáků mezi lety 1918 až 1928 můžeme také nalézt v příložené tabulce, přičemž údaje zde uvedené pro školní roky 1918-1919 a 1919-1920 se rozcházejí v počtech přijatých žáků vykazovaných v jednotlivých výročních zprávách kladenské reálky.¹⁴²

Tabulka č. 5 - Počty žáků reálky mezi lety 1918 – 1928

POHYB ŽÁKŮ BĚHEM I. DESÍLETÍ TRVÁNÍ REPUBLIKY.
(Drobné číslice značí privatisty.)

Rok	Na počátku r. bylo přijato:	Během roku přistoupilo:	Během roku vystoupilo:	Koncem roku zůstalo:	Z toho dívek :
1918 - 1919	483 ¹	10 ¹	10 ¹	483 ¹	47
1919 - 1920	566 ¹	6 ¹	15 ¹	557 ¹	82
1920 - 1921	652	2	7	647	126
1921 - 1922	827	1	17	811	208
1922 - 1923	918 ⁵	4 ³	63 ¹	859 ⁷	219
1923 - 1924	797 ³	5	26	776 ³	183
1924 - 1925	738 ¹	4	25	717 ¹	183
1925 - 1926	687	2	35	654	166
1926 - 1927	538 ¹	1	29	510 ¹	139
1927 - 1928	439 ¹	1	20	420 ¹	109

Ředitelství.

Zdroj: Výroční zpráva Státní reálky za školní rok 1927-1928, s. 4.

Oproti letům předešlým přijala kladenská reálka ve školním roce 1928-1929 pouhých 380 žáků, ve školním roce 1929-1930 celkem 344 žáků a v roce následujícím, tj. 1930-1931 celkem 349 žáků.¹⁴³ Statisticky důležitými údaji jsou také uvedené počty žáků, kteří ze studií v průběhu roku vystoupili. Jedním z důvodů mohly být vysoké studijní požadavky kladené na žáky. Z oznámení ve výroční zprávě kladenské reálky za školní rok 1926-1927 ředitelství školy informuje o následujícím: „Protože pro naprostý nedostatek místa všechny opak. žáky nebude lze přijmout, radí se rodičům, zvláště žáků z I. až IV. třídy, aby neprospívající syny a dcery dali do škol jiných, nebo je věnovali životu praktickému.“¹⁴⁴ Dalším z důvodů pro vystoupení ze studia mohly být důvody finanční,

¹⁴² Výroční zpráva kladenské reálky za školní roky 1918-1919 a 1919-1920.

¹⁴³ Výroční zpráva kladenské reálky za školní roky 1928-1929, 1929-1930 a 1930-1931.

¹⁴⁴ Výroční zpráva kladenské reálky za školní rok 1926-1927, část VII. Oznámení, s. 13.

resp. úhrada školného. Školné za každé pololetí bylo stanoveno na 200 Kč, a jak oznamuje vedení školy rodičům dne 28. června 1929 „*k osvobození od placení školného neopravňuje pouhá nemajetnost, nýbrž jsou nutny i dobrý prospěch a dobré chování.*“¹⁴⁵ Zároveň je třeba zmínit, že žáci ze sociálně slabších rodin mohli obdržet státní podporu, podporu od města Kladna nebo od Spolku pro podporování chudých studujících na reálce v Kladně, což spočívalo primárně v úhradě školného nebo zapůjčení učebnic.

Statistické přehledy žáků uváděné ve výročních zprávách kladenské reálky poskytovaly nejen údaje o počtech, ale i údaje o rodišti žáků a jejich bydlišti, dále o státní příslušnosti a mateřské řeči nebo o náboženském vyznání. Místem narození bylo u většiny žáků Kladno a jeho přílehlé okolí, více tabulka č. 6.¹⁴⁶ V souvislosti s bydlištěm byly evidovány počty žáků bydlících v Kladně u rodičů nebo u oprávněných dozorců a počty žáků, kteří do školy denně dojížděli nebo docházeli. Například ve školním roce 1921-1922 bydlelo u rodičů 400 žáků, u oprávněných dozorců 43 žáků a dojíždělo nebo docházelo 368 žáků. Ve školním roce 1922-1923 dojíždělo 535 žáků, v místě bydlelo celkem 324 žáků, z toho 289 u rodičů. V roce následujícím uvádělo bydliště u rodičů 276 žáků, u oprávněných zástupců 29 žáků a dojíždělo 471 žáků.¹⁴⁷ Převaha žáků, kteří do školy docházeli nebo dojížděli, byla patrná po celé období dvacátých let. Ve školním roce 1926-1927 proto začínalo vyučování až od půl deváté,¹⁴⁸ a ve školním roce 1929-1930 žádá vedení školy „*rodiče žáků (žákyň), kteří docházejí nebo dojíždějí ze vzdálenějších míst, takže se nemohou v poledne v den odpoledního vyučování vrátiti domů, jsou povinni svým synům (dcerám) opatřiti byt, v němž by nejen v polední době mohli pobývati, ale v němž jest postaráno i o řádný dozor.*“¹⁴⁹

Ke dni 15. dubna 1930 došlo ke změně ve vedení ústavu, ředitelem byl jmenován Bohdan Kaufman. Dlouholetý ředitel ústavu PhDr. Jaroslav Štastný odchází, ze zdravotních, důvodu do výslužby.

¹⁴⁵ Výroční zpráva kladenské reálky za školní rok 1928-1929, Oznámení, s. 16.

¹⁴⁶ Výroční zprávy kladenské reálky v letech 1918 až 1931.

Nepatrné odchylky od celkového počtu žáků na konci školního roku mohly být zaviněné i úmrtími žáků.

¹⁴⁷ Výroční zprávy kladenské reálky v letech 1922 až 1924.

¹⁴⁸ Výroční zpráva kladenské reálky pro školní rok 1926-1927, s. 4.

¹⁴⁹ Výroční zpráva kladenské reálky pro školní rok 1929-1930, s. 22.

Tabulka č. 6 - Přehled žáků reálky podle rodiště

Rok	Kladno	Čechy*	Morava	Slezsko	Slovensko	Cizina
1918-1919	117	306	1	2	1	8
1919-1920	127	332	5	2	1	8
1920-1921	176	456	4	1	1	9
1921-1922	228	556	9	2	1	15
1922-1923	234	599	7	1	2	16
1923-1924	202	546	7	0	2	17
1924-1925	184	506	4	2	2	19
1925-1926	160	476	7	1	1	9
1926-1927	128	364	7	2	1	8
1927-1928	107	297	5	2	2	7
1928-1929	89	264	3	0	3	7
1929-1930	81	233		5	2	11
1930-1931	82	234		6	1	12

*Čechy mimo Kladno

Zdroj: Zpracováno z výročních zpráv Státní reálky od školního roku 1918-1919 do školního roku 1930-1931.

Státní příslušností se většina žáků hlásila k Československé republice, k cizí státní příslušnosti se mezi roky 1920–1922 a ve školním roce 1924-1925 přihlásili tři žáci, v ostatních letech byl uváděn pouze jeden žák.¹⁵⁰ Ve školním roce 1930-1931 byla v kolonce státní příslušnost u všech žáků uvedena Československá republika. Řečí mateřskou byla pro všechny žáky ve školním roce 1918-1919 řeč česká. Ve školním roce 1919-1920 jeden žák uváděl mateřskou řeč německou. Ve školním roce 1920-1921 byla u všech žáků uváděna mateřská řeč československá, následující rok dva žáci uvedli mateřskou řeč německou. Tyto počty zůstávaly vesměs zachovány po celá dvacátá léta. V letech 1923 až 1929 uváděli žáci mateřskou řeč československou, jeden či dva žáci německou. Na počátku třicátých let, ve školním roce 1929-1930 uváděl jeden žák mateřskou řeč ruskou a jeden německou, v roce následujícím uváděli dva žáci jako mateřskou řeč ruštinu a dva žáci němčinu, ostatní mateřskou řeč československou.

Vyučovací předmět náboženství provázal žáky kladenské reálky téměř po celou dobu jejich studia,¹⁵¹ a proto jsem rozšířila statistická data o náboženské vyznání žáků. Z údajů v níže uvedené tabulce vidíme proměnu společnosti ve vnímání náboženství, což se

¹⁵⁰ Výroční zprávy kladenské reálky v letech 1918 až 1931.

¹⁵¹ Povinný předmět od I. do V. ročníku.

v důsledku odrazilo ve zvýšeném počtu žáků bez vyznání. Ředitelství kladenské reálky na situaci reagovalo upozorněním: „*Zemská školní rada jest zmocněna ministerstvem školství a národní osvěty, aby směla osvobodovati žáky I.-V. třídy od návštěvy povinného náboženství všech vyznání. Rodičům jest podati u ředitelství hned na začátku školního roku žádost, přejí-li si, aby žák byl od návštěvy povinného náboženství osvobozen.*“¹⁵² Do vyřízení žádosti byl žák povinen na hodiny náboženství docházet.

Tabulka č. 7 - Přehled žáků reálky podle náboženského vyznání (výběr)

Rok	Katolické vyznání	Ostatní	Bez vyznání
1918-1919	426	9	1
1919-1920	438	16	2
1920-1921	488	44	115
1921-1922	599	64	148
1922-1923	629	78	152
1923-1924	583	71	122
1924-1925	527	74	115
1925-1926	465	73	116
1926-1927	350	64	96
1927-1928	293	50	77
1928-1929	258	38	79
1929-1930	222	42	68
1930-1931	215	51	69

Zdroj: Zpracováno z výročních zpráv Státní reálky od školního roku 1918-1919 do školního roku 1930-1931.

Závěrem svého pojednání si dovoluji vyjádřit domněnku, že kladenská reálka byla ve své době zajisté pozoruhodnou institucí. Žáci zde kromě vzdělání získávali rozhled, pěstovali duši a trénovali těla. K tomu jim bezesporu pomáhal celý učitelský sbor. Již jsem zmínila přínos Stanislava Kulhánka a jeho přístup k žákům. Při procházení výročních zpráv reálky mě zaujala jeho vzpomínka na přelomový rok 1918, ve které uvádí, že „*na ústavě našem zkusili jsme tu nejnevinnější novotu, t. j. samosprávu žakovskou. Šel jsem jednou v době této samosprávy po chodbě. Bylo právě respirium, a tu vidím, jak mohutný septimán vyhazuje sekstány ze třídy; sotva jednoho ze dveří vykázal, druhý mu tam vběhl. Nechtěli prostě jeho nařízení uposlechnouti. Uštván, žádal mě o zakročení. Jediné slovo stačilo a pořádek byl zjednan. Není pak arci divu, že za těchto okolností měla u nás samospráva*

¹⁵² Jubilejní zpráva státní reálky v Kladně. 1900-1925., s. 25.

žakovská život jepičí.“¹⁵³ Zbývá snad jen dodat, že autorita učitelů středních škol byla v této době nezpochybnitelná.

Shrnutí

Státní reálka v Kladně měla řádně vedené třídní knihy, jak ostatně vyplynulo ze zprávy z všeobecné inspekce ústavu konané v roce 1925.¹⁵⁴ Stejně řádně a pečlivě měla zpracované i další dokumenty, jež jsem analyzovala - školní kroniku, katalogy žáků, rejstřík profesorů nebo informace o školní budově. V inspekční zprávě bylo dále zmíněno vhodné uspořádání a srozumitelnost vyučovacích postupů v hodinách.¹⁵⁵

Státní průmyslová škola v Kladně připravovala své žáky po odborné stránce v návaznosti na potřeby kladenského průmyslu. Důraz ve výuce byl kladen na propojení teorie a praxe, konkrétně lze uvést propojení vyučovacích předmětů kreslení a průmětnictví s praxí v dílnách. Vedení školy pečlivě a strukturovaně vedlo školní dokumentaci, ze které jsem čerpala - katalogy žáků a výroční zprávy o činnosti školy.

Při zvyšujícím se počtu žáků přijímaných ke studiu nebylo pro obě školy snadné zajistit vyhovující prostory ve vlastních budovách. Osloveny byly německá menšinová škola nebo III. dívčí obecná škola v Kladně, které v letech 1923-1924 disponovaly prázdnými místnostmi, a mohly je propůjčit k výuce kladenské reálce. Průmyslová škola prostřednictvím zemské školní rady v Praze oslovila v roce 1924 reálku se žádostí o zápůjčku nábytku (laboratorních stolů a polic) za účelem vybavení chemické posluchárny. *Volné škole práce v Kladně* byly zapůjčeny tři zasklené skříně patřící do inventárního majetku kladenské reálky. Na žádost ředitelství reálky kladenský sportovní klub propůjčil, za účelem přípravy na atletické závody, žákům závodní dráhu na svém hřišti. Počátkem dvacátých let nebyla situace stran vybavení a vhodných prostor pro výuku žáků nijak jednoduchá. V roce 1921 měla reálka v suterénu budovy učebnu a modelovnu pro 60 žáků. V přízemí byly dvě učebny pro 40 a 60 žáků, dále sborovna a knihovna. V prvním poschodí se nacházelo pět učeben, chemická posluchárna, kabinety

¹⁵³ Jubilejní zpráva státní reálky v Kladně. 1900-1925., s. 4.

¹⁵⁴ Státní oblastní archiv v Praze – Státní okresní archiv Kladno, Reálné gymnázium (reálka) Kladno, 1900 – 1953, Správní kniha č. 44 – Protokol inspekční porady, 1925, s. 9.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 37.

a žákovská pracovna. Ve druhém poschodí byly učebny čtyři, fyzikální posluchárna, zeměpisný kabinet, tělocvična, dvě kreslírny a rýsovna, fotografická komora a ředitelna.¹⁵⁶ Pro úplnost, průmyslová škola uváděla ve školním roce 1925-1926 rozlohu hlavní budovy 1 137 m² a rozlohu dílenské budovy 1 400m². V přízemí hlavní budovy se nacházela rýsovna, tři učebny, elektrotechnická laboratoř, dvě knihovny, tři kabinety a byt školníka. V prvním patře byly tři rýsovný a tři místnosti pro uložení sbírek, jedna učebna a kabinet, písárna, sborovna a ředitelna. Ve druhém patře se nalézaly dvě rýsovný, dvě laboratoře, dvě místnosti pro uložení sbírek, dva kabinety a jedna učebna. Na širokých chodbách byly umístěny skříně s uloženými učebními pomůckami. V dílenské budově byla zámečnická dílna, strojnická laboratoř a zkušebna materiálu, soustružna, nástrojárna, vzorkárna a slévárna. Dále místnost pro sváření, kovárna, kotelna a skladiště materiálů, nástrojů a výrobků žáků.¹⁵⁷

Volná škola práce v Kladně nemohla svým pedagogickým sborem čítajícím v roce 1927 pouhé čtyři učitele, ani počtem žáků konkurovat daleko větším institucím, jakými byla průmyslová škola nebo kladenská reálka. Jejím hlavním cílem bylo zkoumání nových a pro žáky vhodných výchovných a učebních metod. Vyučování bylo realizováno bez rozvrhů hodin, s ohledem na pracovní aktivity žáků a důrazem na žákovskou samosprávu. Na rozdíl od obou zmíněných škol nebyly řádně vedeny třídní knihy a nemůžeme proto blíže zhodnotit přínos aplikovaných metod. Představy a ideály učitelů *Volné školy práce v Kladně* ve smyslu realizace demokratických principů, jakými bylo například rovné právo na vzdělání pro všechny občany a jeho bezplatnost, výuka probíhající v českém jazyce, koedukace a odluka školy od církve, jednotná školská soustava a státní charakter školy, propojení výchovy a vyučování v jeden celek a vyučování probíhající v duchu vědeckého světonázoru, se tak mohly naplnit až po roce 1948 zákonem o jednotné škole.¹⁵⁸

¹⁵⁶ Státní oblastní archiv v Praze – Státní okresní archiv Kladno, Reálné gymnázium (reálka) Kladno, 1900 – 1953, Spis č. 496 – Školní budova 1900 – 1924 a 1925 – 1938.

¹⁵⁷ Zpráva o školním roce 1925–1926: Státní průmyslová škola v Kladně, s. 4.

¹⁵⁸ ČEPIČKOVÁ, Vlasta. *Volná socialistická škola práce v Kladně*. I., s. 6.

5 Školství na počátku 20. let 21. století

„Časy se mění a my se měníme s nimi“

Lothar I.¹⁵⁹

Svou rozlohou zaujímá okres Kladno zhruba 720 km². Je tvořen dvěma správními obvody obcí s rozšířenou působností - Kladnem a Slaným, a dále čtyřmi správními obvody obcí s pověřeným obecním úřadem – Kladnem, Slaným, Unhoštěm a Velvary. Kladno sice není největším městem ve Středočeském kraji, ale je jedním z nejvíce zalidněných měst, s počtem více než 170 tisíc obyvatel a 100 obcí.¹⁶⁰ Podle demografické bilance Českého statistického úřadu zde koncem roku 2022 žilo celkem 68 436 obyvatel, tj. 4,2krát více než v roce 1869.¹⁶¹ Pro srovnání, v roce 1919 uváděly statistiky v okrese Kladno 47 874 obyvatel, v roce 1928 žilo na Kladensku 83 701 obyvatel a i v následujících letech je patrný plynulý nárůst obyvatel.¹⁶² V současnosti se zde nachází 63 základních škol a 21 středních škol. Zřizovateli většiny základních škol jsou obce, 7 základních škol bylo zřízeno jinými soukromými subjekty, 1 škola církví a 2 školy Středočeským krajem. Zřizovatelem většiny středních škol je kraj, v 8 případech jiné soukromé subjekty. V městě Kladně se nachází celkem 20 základních škol a 12 škol středních. Z uvedeného počtu 20 základních škol bylo 16 škol zřízeno obcemi, 3 školy zřízeny soukromými subjekty a 1 škola církví. Z celkového počtu 12 středních škol bylo 9 zřízeno krajem a 3 soukromými subjekty.¹⁶³ Dle statistických údajů, bylo v roce 2022 na Kladensku vzděláváno 16 910¹⁶⁴

¹⁵⁹ HESSE, Helge. *Citáty, které pohnuly dějinami*, s. 74.

¹⁶⁰ Český statistický úřad: *Pohyb obyvatel ve Středočeském kraji v roce 2023*.

Dostupné z <https://www.czso.cz/csu/xs/pohyb-obyvatel-ve-stredoceskem-kraji-v-roce-2023>.

¹⁶¹ Tamtéž, *Vývoj obyvatelstva ve městě Kladno*.

Dostupné z <https://www.czso.cz/documents/11240/17829520/Kladno.pdf>.

¹⁶² Tamtéž, *Základní demografické ukazatele za okresy Středočeského kraje v letech 1919-1948*.

Dostupné z <https://www.czso.cz/documents/10180/20563929/40230503.pdf>. Statistické údaje v návaznosti na politický a soudní okres Kladno.

¹⁶³ Rejstřík škol a školských zařízení. Dostupné z <https://rejstriky.msmt.cz/rejskol/>.

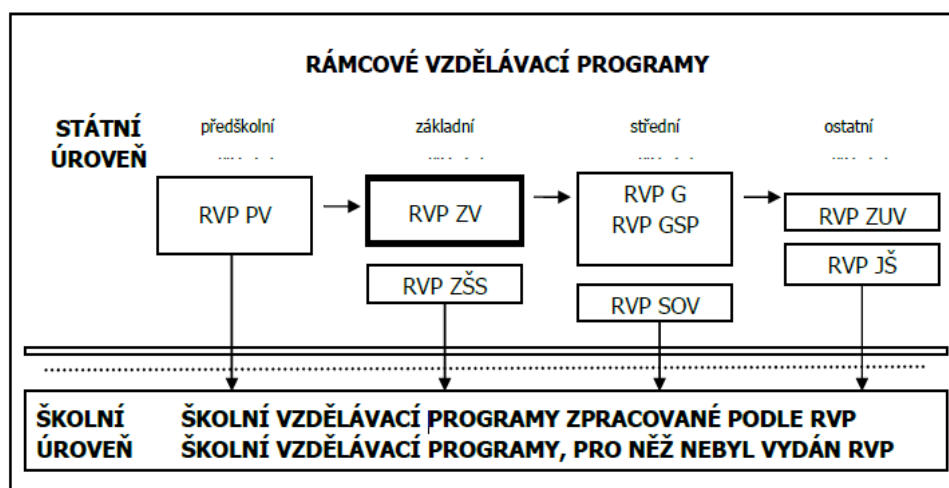
¹⁶⁴ Český statistický úřad: *Vybrané ukazatele za okres Kladno*.

Dostupné z https://www.czso.cz/documents/11240/99266630/003_Kld.pdf/.

žáků základních škol a 7 057 žáků středních škol, z toho 6 751 žáků denní formy vzdělávání.¹⁶⁵ Žáků gymnázií bylo 1 678 a žáků odborného vzdělávání 5 201.¹⁶⁶

Legislativním východiskem pro oblast školství je zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů, a další strategické dokumenty vztahující se ke vzdělávání žáků ve věku 3 až 19 let, jako jsou *Strategie vzdělávací politiky ČR do roku 2030+* (dále jen „*Strategie 2030+*“) a *Dlouhodobý záměr vzdělávací politiky České republiky na období 2023-2027*. Od roku 2005 byly zavedeny nové kurikulární dokumenty, tzv. rámcové vzdělávací programy (dále jen „RVP“), jejichž prostřednictvím jsou na státní úrovni definovány závazné rámce jednotlivých etap vzdělávání.

Obrázek č. 1 - Kurikulární dokumenty

Zdroj: Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, Praha, červen 2023, strana 5.

Konkrétně se jedná o RVP pro předškolní vzdělávání, RVP pro základní vzdělávání, RVP pro obor vzdělání základní škola speciální, RVP pro gymnázia a gymnázia se sportovní přípravou, RVP pro střední odborné vzdělávání, RVP pro základní umělecké vzdělávání a RVP pro jazykové školy s právem státní jazykové zkoušky. Na úrovni jednotlivých škol

¹⁶⁵ Český statistický úřad: Statistická ročenka Středočeského kraje, s. 152.

Dostupné z <https://www.czso.cz/documents/10180/191186769/33011023.pdf/>.

¹⁶⁶ Tamtéž.

jsou RVP zapracovány do školních vzdělávacích programů (dále jen „ŠVP“), podle kterých je vzdělávání žáků realizováno.¹⁶⁷

Pro účely této práce jsou hlavními dokumenty RVP pro základní vzdělávání (dále jen „RVP ZV“), RVP pro gymnázia (dále jen „RVP G“) a RVP pro střední odborné vzdělávání v oborech vzdělání: strojírenství s počítačovou podporou, aplikace elektrotechniky - elektroenergetika a automatizační technika, elektronické počítačové systémy a informační technologie a podnikání.

5.1 Základní školství

Základní vzdělávání, realizované ve dvou na sebe navazujících stupních, je pro všechny žáky povinné. První stupeň vzdělávání pro žáky od prvních do pátých ročníků je založen na „*poznávání, respektování a rozvíjení individuálních potřeb, možností a zájmů každého žáka.*“¹⁶⁸ Ve druhém stupni vzdělávání žáci šestých až devátých tříd získávají „*vědomosti, dovednosti a návyky,*“¹⁶⁹ rozvíjejí své zájmy a nadání, utváří postoje a kultivují své chování. Způsoby poznávání a metody práce jsou náročnější a komplexnější než v prvním stupni vzdělávání, žáci se více podílejí na organizaci života školy.¹⁷⁰ Připravit žáky na další vzdělávání a uplatnění se ve společnosti je hlavním cílem základního vzdělávání. Žáci si osvojují strategii učení a získávají motivaci k celoživotnímu učení, učí se tvořivě myslet, logicky uvažovat, řešit problémy a komunikovat. Rozvíjí své schopnosti spolupracovat s ostatními, toleranci a ohleduplnost. Jsou vedeni k zodpovědnosti, k uplatňování práv a plnění svých povinností, stejně jako k rozvoji vnímavosti, tvorbě postojů a vztahů ke svému okolí, dále k poznání a rozvoji vlastních schopností a nadání nebo k orientaci v digitálním prostředí a zapojování se do života ve společnosti.¹⁷¹ Toto vše žáci získávají prostřednictvím tzv. klíčových kompetencí, což je „*souhrn vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot důležitých pro osobní rozvoj a uplatnění ve*

¹⁶⁷ Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání.

Dostupné z https://www.edu.cz/wp-content/uploads/2023/07/RVP_ZV_2023_zmeny.pdf.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 8.

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 8.

¹⁷⁰ Pokud není určeno jinak, platí i pro odpovídající ročníky šestiletých a osmiletých gymnázií.

¹⁷¹ Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, s. 8-9.

*společnosti.*¹⁷² V současné době jsou, podle hodnot naší společnosti, za klíčové považovány kompetence k učení, kompetence k řešení problémů, kompetence komunikativní, kompetence sociální a kompetence personální, kompetence občanské, kompetence pracovní a kompetence digitální.¹⁷³

Proměny doznal také obsah základního vzdělávání, které je rozděleno do celkem devíti vzdělávacích oblastí, kterými jsou jazyk a jazyková komunikace, matematika a její aplikace, informatika, člověk a jeho svět, člověk a společnost, člověk a příroda, umění a kultura, člověk a zdraví, a vzdělávací oblast člověk a svět práce.¹⁷⁴ Každá z uvedených vzdělávacích oblastí je zastoupena jedním nebo více obsahově si podobnými vzdělávacími obory, jejichž vzdělávací obsah je tvořen učivem a očekávanými výstupy. Školy prostřednictvím ŠVP dále začleňují obsahy vzdělávacích oborů do vyučovacích předmětů a učebních osnov, v souladu s požadavkem rozvoje již zmíněných klíčových kompetencí žáků¹⁷⁵ a podle zaměření každé školské instituce.

Kladensko je známé nejen jako průmyslová oblast, ale také pro svou dlouholetou fotbalovou a hokejovou tradici. V řadě škol dodnes existují třídy s rozšířenou výukou tělesné výchovy, resp. sportovním zaměřením například na lední hokej, fotbal nebo atletiku. Vzdělávací nabídku školy dále rozšiřují o lyžařské výcvikové kurzy, atletické kurzy, kurzy plavání nebo školu v přírodě. Součástí výuky jsou tematické exkurze, přednášky, divadelní představení, návštěva muzeí apod. Do výuky jsou zařazovány metody projektového vyučování, skupinové práce žáků nebo kooperativní výuka.

V návaznosti na společenské požadavky jsou na Kladensku zastoupeny také školy odkazující se na koncept svobodných demokratických škol nebo alternativní školy typu Montessori. Charakteristickým rysem montessoriovských škol je vytvoření prostředí respektující přirozený vývoj dítěte a s tím související individualizace vzdělávání. Žáci se vzdělávají ve věkově smíšených skupinách, nejsou rozdělováni podle jednotlivých ročníků. Rozhodujícím motivem výuky je vnitřní tvořivost žáků, přičemž vychovatelé v procesu

¹⁷² Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, s. 10.

¹⁷³ Tamtéž, s. 10.

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 14.

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 15.

učení jsou spíše v pozadí.¹⁷⁶ Z vlastních zkušeností mohu dodat, že důraz je kladen na spontánní činnosti žáků, které vycházejí z jejich zájmů. Samotná výuka je realizována v blocích po 90 minutách, přičemž žáci si program organizují v souladu se svým stanoveným plánem. Je zde patrná vysoká míra soustředěnosti ve spojení s vnitřní kázní.

5.2 Střední školství

V Kladenském okrese se nachází více než 20 škol poskytujících střední vzdělání všeobecného nebo odborného zaměření. Jsou zde gymnázia, obchodní akademie, střední průmyslové školy, střední zdravotnická škola a střední hotelová škola, střední odborné školy a střední odborná učiliště, a další soukromé střední školy se zaměřením například na multimediální tvorbu, pedagogiku nebo ekonomiku a podnikání. Na území města Kladna je 10 středních škol, středních odborných škol a učilišť a 2 gymnázia, z nichž jedno je gymnázium sportovní. Střední odborné školy a učiliště poskytují střední vzdělání s maturitní zkouškou nebo střední vzdělání s výučním listem. Nabízenými studijními obory zakončenými maturitní zkouškou jsou například veřejnosprávní činnost, sociální činnost, podnikání, cestovní ruch a gastronomie. Z učebních oborů můžeme vybírat například strojírenské práce, zednické práce, zahradnické práce, ale také stravovací a ubytovací služby nebo pečovatelské služby. Kromě střední zdravotnické školy a střední hotelové školy jsou v Kladně 2 střední průmyslové školy zaměřené na obory strojírenské a stavební.

Historie *Střední průmyslové školy a Vyšší odborné školy* v Kladně sahá až do roku 1881, kdy byla založena všeobecná škola pokračovací v Kladně. V dnešní době škola nabízí studium v oborech: strojírenství, aplikace elektrotechniky se zaměřením na elektroenergetiku a automatizační techniku, elektrotechnické počítačové systémy a informační technologie a podnikání. Střední odborné vzdělávání připravuje žáky pro občanský a pracovní život s cílem o vytvoření klíčových a odborných kompetencí. Odborné kompetence odvíjející se od aktuálních požadavků jednotlivých povolání jsou definovány jako „soubor odborných vědomostí, dovedností, postojů a hodnot potřebných

¹⁷⁶ PRŮCHA, Jan. *Alternativní školy a inovace ve vzdělávání.*, s. 41-42.

*pro výkon pracovních činností daného povolání.*¹⁷⁷ Mezi klíčové kompetence patří v první řadě kompetence k učení, kompetence k řešení problémů, kompetence komunikativní, kompetence personální a sociální, dále kompetence občanské ve smyslu uznávání a dodržování hodnot a postojů demokratické společnosti, kompetence k pracovnímu uplatnění a podnikatelským aktivitám, matematické kompetence a samozřejmě v dnešní době nezbytné kompetence digitální.¹⁷⁸ Žáci si osvojují teoretické poznatky a praktické dovednosti v dílnách a odborných laboratořích, důraz je kladen na motivaci, skupinové vyučování a kooperativní výuku.¹⁷⁹ Součástí výuky jsou sportovní kurzy, kulturně výchovné aktivity typu divadelních představení nebo přednášek a odborné praxe ve firmách.¹⁸⁰ V učebním plánu studijního oboru strojírenství jsou zastoupeny vyučovací předměty: český jazyk a literatura, svět informací, anglický jazyk, německý jazyk, dějepis, základy společenských věd, fyzika, chemie, základy ekologie, tělesná výchova, matematika, ekonomika a management, výpočetní technika, CA technologie, počítačové modelování a zobrazování, konstrukční aplikace, technologické aplikace, aplikovaná elektrotechnika, odborný projekt, výroba a logistika produktu, řízení kvality, praxe, stavba a provoz strojů, mechatronika, automatizace a robotika a mechanika.¹⁸¹ Pokud se blíže podíváme například na předmět CA technologie, zjistíme, že žáci získávají vědomosti a dovednosti ve využívání moderních softwarových aplikací – grafických programů, s jejichž pomocí tvoří výkresy nebo modely strojních součástí a učí se programovat strojní zařízení. Důležitá je znalost deskriptivní geometrie a technického kreslení, stejně jako strojírenské technologie nebo teorie obrábění, a samozřejmě práce s počítačem.¹⁸² Ve studijním oboru aplikace elektrotechniky se zaměřením na automatizační techniku jsou žáci vyučováni těmito odborným předmětům: elektronika, elektronická měření, elektrotechnická měření, praxe, automatizační technika, programovatelné automaty, programování CNC strojů¹⁸³ a průmyslových robotů, mechatronika, zabezpečovací

¹⁷⁷ Rámcový vzdělávací program pro obor vzdělání 23-41-M/01 Strojírenství, s. 5, dostupné z https://www.edu.cz/wp-content/uploads/2020/08/23-41-M01_Strojirenstvi_2020_zari_rev.pdf.

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 8-11.

¹⁷⁹ Školní vzdělávací program pro obor strojírenství, Střední průmyslová škola v Kladně, s. 8, dostupné z https://new.spskladno.cz/wp-content/uploads/2023/02/SVP_STR_verze8_1_rocnik.pdf.

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 12.

¹⁸¹ Tamtéž, s. 18.

¹⁸² Tamtéž, s. 134.

¹⁸³ Počítačově řízené obráběcí stroje.

technika, praktická elektrotechnika. Odborné předměty studijního oboru aplikace elektrotechniky se zaměřením na elektroenergetiku jsou: elektronika, elektronická měření, elektrotechnická měření, praxe, automatizační technika, elektrické stroje a přístroje, elektroenergetika, elektrické světlo a teplo, pohony a výkonová elektronika.¹⁸⁴ S ohledem na aktuální potřeby pracovního trhu jsou povinnými vyučovacími předměty studijního oboru elektrotechnické počítačové systémy: český jazyk a literatura, svět informací, cizí jazyk, dějepis, základy společenských věd, fyzika, chemie, základy ekologie, tělesná výchova, matematika, ekonomika, výpočetní technika, programování, základy elektrotechniky, číslicová technika, praktická elektrotechnika, elektronika, zabezpečovací technika, praxe, elektrotechnická měření, elektronická měření, počítačové modelování a zobrazování, elektronické počítače, počítačové systémy a sítě.¹⁸⁵ Povinnými předměty studijního oboru informační technologie a podnikání jsou: český jazyk a literatura, svět informací, cizí jazyky – angličtina, němčina, ruština, dále dějepis, základy společenských věd, fyzika, chemie, základy ekologie, tělesná výchova, matematika, ekonomika, marketing a management, operační systémy, technické vybavení, počítačová grafika, softwarové aplikace, programování, počítačové sítě, praxe, fiktivní firma a základy elektrotechniky.¹⁸⁶

Gymnázium Kladno, které bylo v roce 1900 zřízeno jako státní reálná škola, nabízí absolventům devátých tříd základních škol čtyřleté všeobecné vzdělání a žákům pátých tříd základních škol osmileté všeobecné vzdělání, zakončené maturitní zkouškou. Cílem čtyřletého gymnázia a vyššího stupně osmiletého gymnázia je, aby si žáci osvojili kompetence k učení, k řešení problémů, kompetence komunikativní, sociální a personální, dále kompetence občanské, k podnikavosti a digitální.¹⁸⁷ Pro úplnost uvádím, že nižší stupeň osmiletého gymnázia vychází z aktuálně platného RVP ZV. Vzdělávacími oblastmi v RVP G jsou: jazyk a jazyková komunikace, matematika a její aplikace, člověk a příroda,

¹⁸⁴ Školní vzdělávací program pro obory Automatizační technika a Elektroenergetika, SPŠ Kladno, s. 23, dostupné z https://new.spskladno.cz/wpcontent/uploads/2023/02/SVP_AE_verze4_1_rocnik.pdf.

¹⁸⁵ Školní vzdělávací program pro obor Elektronické počítačové systémy, SPŠ Kladno, s. 17, dostupné z https://new.spskladno.cz/wp-content/uploads/2023/02/SVP_EP_verze7_1_rocnik.pdf.

¹⁸⁶ Školní vzdělávací program pro obor Informační technologie a podnikání, SPŠ Kladno, s. 17, dostupné z https://new.spskladno.cz/wp-content/uploads/2023/02/SVP_IT_verze8_1_rocnik.pdf.

¹⁸⁷ Rámcový vzdělávací program pro gymnázia, s. 7, dostupné z <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcove-vzdelavaci-programy-pro-gymnazia-rvp-g/>.

člověk a společnost, člověk a svět práce, umění a kultura, člověk a zdraví, a informatika.¹⁸⁸ Učební plán nižšího stupně gymnázia sestává z českého jazyka, dvou cizích jazyků, občanské výchovy, zeměpisu, dějepisu, matematiky, fyziky, chemie, biologie, informatiky, estetické výchovy a tělesné výchovy. Učební plán vyššího stupně gymnázia a čtyřletého gymnázia zahrnuje vyučovací předměty: český jazyk a literatura, angličtina, volitelné cizí jazyky – němčina, francouzština, ruština, dále základy společenských věd, zeměpis, dějepis, matematika, fyzika, chemie, biologie, informační a výpočetní technika, estetická výchova, tělesná výchova a další volitelné předměty podle zájmu žáků. Do vyučovacích předmětů čtyřletého studia a vyššího stupně gymnázia jsou integrována průřezová témata - osobnostní a sociální výchova, výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech, multikulturní výchova, environmentální výchova a mediální výchova. Ve vzdělávání je uplatňován individuální přístup k žákům, týmová práce, jsou využívány aktivizační metody ve výuce a projektová výuka. Škola připravuje své žáky ke studiu na vysokých školách všech typů. Jejím cílem je, aby měli všeobecný rozhled, aktivně znali alespoň dva cizí jazyky a získali pevné studijní návyky.¹⁸⁹

Podívejme se krátce na současný život školy. Matematiku se žáci učí i méně tradičními způsoby, například v prostorách tělocvičny zkoumají plošné míry složením papírového čtverce o předem dané rozloze. Účastní se chemických a biologických olympiád, v laboratořích rozvíjejí své pozorovací schopnosti, učí se tvořit a ověřovat hypotézy. Speciální učebny a laboratoře mají i školní fyzikové, kteří se stejně jako jejich spolužáci účastní různých soutěží a olympiád. Své reprezentanty má škola na olympiádách v zeměpise a dějepise. Organizují na historii zaměřené besedy, vzdělávací semináře a odborné exkurze. Setkávají se při nočním čtecím maratonu a rozšiřují svá jazyková portfolia znalostmi angličtiny, němčiny, francouzštiny nebo ruštiny. Svá nadání uplatňují žáci při estetické výchově, ilustrují, fotografují a účastní se hudebních koncertů. Nezanedbávají ani své tělesné schránky. Jezdí na sportovní kurzy – lyžařské, cyklistické nebo vodácké. Hrají volejbal a basketbal, věnují se atletice, plavou, bruslí a hrají tenis.¹⁹⁰

¹⁸⁸ Rámcový vzdělávací program pro gymnázia, s. 11, dostupné z <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcove-vzdelavaci-programy-pro-gymnazia-rvp-g/>.

¹⁸⁹ Školní vzdělávací program pro nižší stupeň víceletého gymnázia v Kladně, s. 6, dostupné z https://www.gymnasiumkladno.cz/soubory/svp_4_2122.pdf.

¹⁹⁰ HAJEK, Roman a VLČKOVÁ, Zuzana (ed.). *Almanach ke 110. výročí Gymnázia Kladno.*, s. 51-66.

6 Diskuse – odkaz dnešku

„Hledaje odpovědi, setkáš se s otázkou.“

Josef Čapek¹⁹¹

Prostřednictvím vzdělání přispíváme každý z nás k pokračování vývoje naší společnosti. Svým vzděláním tvoříme podmínky pro úspěšné začlenění se do společnosti, do kulturního a pracovního života. Zvýšení vzdělanosti ve společnosti bylo cílem mnoha školských reforem. S myšlenkami udávajícími trend ve dvacátých letech minulého století se setkáváme i dnes. Na některé otázky se podařilo získat odpověď, jiné přetrvávají nebo se k nim vracíme ve snaze je, možná lépe, pochopit a zodpovědět. Zásadními otázkami při vzniku československého státu byly, v oblasti školské politiky, demokratizační tendence a s tím spojené rovné příležitosti v přístupu ke vzdělání. Neméně důležitým tématem v období první republiky byla také otázka diferenciací a individualizace ve výuce nebo proměna cílů vzdělávání a jejich obsahů. V kontextu mé práce se nyní pokusím o srovnání období dvacátých let minulého století a současnosti z hlediska výše uvedeného.

Nové směřování společnosti vyžadovalo, nejen v oblasti školství, přehodnocení stávajících hodnot a nastavení hodnot nových, postavených na demokratických základech. Pro tyto proměny bylo potřeba vytvořit odpovídající podmínky. Jednou z hlavních myšlenek nově vznikající republiky byla myšlenka vytvoření stejných podmínek k přístupu ke vzdělání pro všechny děti a to bez rozdílu pohlaví, náboženského vyznání nebo rasy. Jak se rozšiřovala síť škol, rostl počet dětí, které je navštěvovaly. Do popředí se stále více dostával záměr vytvořit školský systém, ve kterém by jediným limitujícím faktorem byla úroveň nadání každého žáka. S odkazem na principy reformní pedagogiky se objevovaly návrhy na vytvoření jednotné diferencované školy, činné školy nebo školy volné, školy bez osnov, rozvrhů a učebnic. Ve dvacátých letech minulého století vznikla na Kladensku *Volná (socialistická) škola práce v Kladně*, která svým zaměřením byla, jak již název napovídá, školou pracovní, vybudovanou v souladu s našimi národními ideály

¹⁹¹JÍLEK, Jan. *Výroky moudrých: od starověku po současnost*, s. 90.

a inspirovaná myšlenkami socialismu. Mezi její hlavní rysy patřila svoboda, samostatnost a volnost žáků, vyučování bez rozvrhů, přizpůsobené pracovním aktivitám svěřených dětí. Důraz byl kladen na samostatnost žáků, což se projevovalo mimo jiné prostřednictvím žákovské samosprávy. Později, v letech třicátých, se myšlenky postavené na rovnosti vzdělávacích šancí intenzivně věnoval Dr. Příhoda. Východiskem jeho práce byla kritika školského systému, který podle jeho názoru neposkytoval všem stejné příležitosti pro získání vzdělání. Dá se říci, že školský systém v období první republiky odrážel tehdejší rozdělení společnosti, kdy příležitost k získání vyššího vzdělání na základě schopností a zájmů byla vyhrazena žákům z lépe situovaných rodin, převážně z měst. Děti pocházející z vesnic měly přístup k vyššímu vzdělání ztížený, mnohdy až nemožný. Z jeho pera vznikl návrh na jeden typ, bezplatné, školy, ve které by všechny děti plnily povinnou školní docházku. Uvnitř této školy by docházelo k diferenciaci podle nadání jednotlivých žáků. Příhoda model jednotné školy považoval za přímý důsledek demokracie a bezplatnost vzdělání za klíčový předpoklad rovných příležitostí v přístupu ke vzdělání. Tak, jak byl nastaven školský systém v období dvacátých a třicátých let minulého století, příliš rovných příležitostí ale nevytvářel a často „*byl s tímto požadavkem principiálně v rozporu.*“¹⁹²

Jedním ze strategických cílů uvedených ve strategickém materiálu České republiky, *Strategii 2030+* a určující směr vzdělávací politiky pro následující roky, je snaha o snížení nerovností v přístupu ke kvalitnímu vzdělávání a podpora maximálního možného rozvoje potenciálu žáků. Stále platná tak zůstává myšlenka zachování rovného přístupu ke vzdělání. V materiálu se dále uvádí, že v rámci společného vzdělávání budou poskytovány spravedlivé šance na přístup ke vzdělání pro všechny žáky bez rozdílu. Úsilí bude i nadále věnováno zajištění vzdělávacích potřeb bez ohledu na socioekonomické podmínky žáků a zvýšena kvalita vzdělávání v regionech a aktuálně zaostávajících školách. Neméně důležitým tématem je individualizace výuky a zavedení takových didaktických postupů, které umožní vzdělávání různorodých školních kolektivů. Individualizace ve vzdělávání bude provedena prostřednictvím připravované revize RVP a umožní tak lépe diferencovat výuku podle potřeb jednotlivých žáků. Ve školách jsou plánovány změny spočívající v posílení metod formativního hodnocení, s cílem podporovat učení a vést žáky k převzetí

¹⁹² VÁŇOVÁ, Růžena. Téma rovných vzdělávacích příležitostí v České republice v historické perspektivě. In: *Diverzita a diferenciacie v základním vzdělávání.*, s. 39.

odpovědnosti za výsledky svého učení.¹⁹³ V konkrétním případě se může jednat o podporu vzniku školních kolektivů s určitým zaměřením, například jazykovým nebo sportovním, jak můžeme vidět na příkladech některých kladenských základních škol nebo u škol, jejichž vzdělávací program je založen na principech reformní pedagogiky, tj. důvěře, vzájemné úctě, respektu a podpoře vnitřní motivace jako základního předpokladu pro celoživotní vzdělávání. A právě odpovědný jedinec, který je motivovaný k celoživotnímu učení, je cílem současného vzdělávání.

Vznikem Československé republiky došlo k proměně představ o cílech a úkolech při vzdělávání nově nastupující generace a k posunu ve vnímání funkce, kterou naše školství v této době mělo. Průmyslové a proletářsky založené Kladensko tak učinilo, v duchu národních idejí, založením *Volné (socialistické) školy práce v Kladně*. Střední školy nově zastávaly nelehký úkol a tím byl rozvoj nastupující generace v nových podmínkách. Charakter vyššího školství na Kladensku byl dán jeho průmyslovými potřebami, převážně v oborech hornických, hutnických a strojnických. Cílem kladenské průmyslové školy na počátku dvacátých let minulého století bylo poskytovat odborné vzdělání, zdokonalovat žáky v řemesle a vychovávat je k práci. Například dvouletá mistrovská škola strojnická byla zaměřena na získání odborného vzdělání ve strojnických oborech s cílem vychovat mistry v kladenských závodech, montéry nebo samostatné průmyslníky. Počátkem třicátých let poskytovala uchazečům s nejméně tříletou praxí v oboru strojnickém a hutnickém možnost doplnit si teoretické znalosti. Díky vzdělání byli absolventi školy oprávněni k provozování živností například v kovoobráběcích nebo elektrotechnických oborech. Odbornému vzdělávání na Kladensku byl přikládán velký národohospodářský význam. Vzdělávací cíle kladenské reálky vycházely primárně z jejího zaměření na matematicko-přírodovědeckou složku vzdělání a na technické oblasti. Škola tak plně vyhovovala potřebám tehdejších vysokých technických škol. S proměnami cílů vzdělávání úzce souvisely proměny vzdělávacích obsahů, ke kterým docházelo v návaznosti na změny podmínek a požadavků ve společnosti. V učebním plánu kladenské reálky v období první republiky byla klíčovým předmětem deskriptivní geometrie a kreslení. Také kladenská

¹⁹³ Strategie vzdělávací politiky ČR do roku 2030+, s. 19, dostupné z <https://www.edu.cz/strategie-msmt/s2030/>.

průmyslová škola kladla velký důraz na odborné předměty – průmětnictví a rýsování, technické a strojnické kreslení apod.

Druhým ze strategických cílů uvedených ve *Strategii 2030+* je zaměření vzdělávání na oblast získávání kompetencí, které jsou a nadále budou potřebné jak v osobním životě, tak v pracovní sféře. V dnešní postmoderní době jsme svědky rychlého nástupu digitálních technologií a s tím souvisejících, často překotných, změn v oblasti hospodářské, sociální a kulturní. Proměňují se požadavky na znalosti a dovednosti, které ve svých životech a ke své profesi potřebujeme. Dochází i ke generační proměně, protože dnešní žáci jsou jiní, než byli žáci v minulém století. Máme k dispozici nepřehledné množství informací, ze kterých si musíme vybrat ty relevantní a umět s nimi dále pracovat. Společnost před nás staví stále nové výzvy a to ve velmi krátkém časovém období. Jak prochází změnami společnost, je třeba na ně adekvátně reagovat také v oblasti vzdělávání. Zaměřujeme se méně na pamětné učení a více se učíme myslet a chápat v souvislostech, kultivujeme své komunikační a sociální dovednosti. Proměna obsahů a způsobů vzdělávání v souladu s aktuálními trendy je nevyhnutelná. Naším příštím cílem by mělo být „*dosažení vyšší úrovně klíčových kompetencí a gramotností všech dětí i dospělých.*“¹⁹⁴ Pomoci nám k tomu může, mimo jiné, dobrá znalost moderních digitálních technologií.

Kladenské gymnázium dnes připravuje žáky na studia vysokých škol všech směrů. Z výročních zpráv školy se dozvídáme, že ve školním roce 2022-2023 zde studovalo 582 žáků v denní formě vzdělávání.¹⁹⁵ Kladenská střední průmyslová škola, která vzdělává žáky v oborech poskytujících střední odborné vzdělání zakončené maturitní zkouškou, ve školním roce 2021-2022 uváděla 374 žáků v denní formě vzdělávání.¹⁹⁶ Za uplynulé století prošla tato instituce velkou proměnou. Ze školy zaměřené na strojnictví, hutnictví a slévárenství se stala školou poskytující odborné vzdělání v souladu s aktuálními trendy průmyslu 4.0, ve smyslu automatizace a digitalizace ve výrobě. Deskriptivní geometrii,

¹⁹⁴ Strategie vzdělávací politiky ČR do roku 2030+, s. 17, dostupné z <https://www.edu.cz/strategie-msmt/s2030/>.

¹⁹⁵ Výroční zpráva Gymnázia Kladno za školní rok 2022-2023, s. 12, dostupné z https://www.gymnasiumkladno.cz/soubory/vz_2223.pdf.

¹⁹⁶ Výroční zpráva o činnosti Střední průmyslové školy a vyšší odborné školy Kladno ve školním roce 2021-2022. Dostupné z https://new.spskladno.cz/wp-content/uploads/2023/02/Vyrocní_zpráva_o_činnosti_skoly_2021_2022_compressed.pdf.

kreslení a rýsování dnes nahradily předměty zaměřené na využití počítačových softwarů při modelování strojních součástí nebo při rýsování zadávací dokumentace a plánů. K tomu, aby byli žáci schopni v plném rozsahu využívat digitální technologie při výuce, je třeba neustále rozvíjet jejich digitální kompetence. Rozvoj digitálního vzdělávání je jedním z důležitých bodů strategie rozvoje regionálního školství.¹⁹⁷

Život obyvatel Kladenska dvacátých let minulého století mě inspiroval k formulaci výzkumných otázek. V různé formě na ně odpovídám v průběhu celé práce, nyní proto shrnu základní myšlenky.

- Jaký vliv měl vznik československého státu na rozvoj školství a vzdělanosti na Kladensku?

Kladensko bylo specifickým regionem nejen po stránce průmyslové, ale také po stránce politické. Vývoj dělnického hnutí na Kladensku a příklon k myšlenkám socialismu udávaly směr ve společnosti a potažmo i ve školství. V roce 1919 byla v Kladně založena pokusná škola, která se v reakci na tradiční pojetí školní práce odvážila výchovu a vzdělávání žáků realizovat v souladu s národními ideály. Střední školy zaregistrovaly nebývalý zájem o studium, stoupaly počty žáků kladenské reálky i uchazečů o odborné vzdělání na kladenské průmyslové škole. O radostné náladě panující při vzniku nové republiky se můžeme dočíst nejen ve výroční zprávě kladenské reálky z revolučního roku 1918-1919, ve které jsou úvodem věnovány dvě strany našemu prvnímu prezidentu Tomáši G. Masarykovi, ale také ve zprávách o činnosti školy v letech následujících.

- Jaká byla společenská poptávka při vzniku *Volné školy práce v Kladně*?

Jednou z hlavních myšlenek při vzniku nové republiky byl rovný přístup ke vzdělání pro všechny a výchova v duchu národních idejí. Východiskem pro vznik nové školy na Kladensku byly ohlasy reformní pedagogiky ve světě a s tím spojená snaha o výchovu

¹⁹⁷ Dlouhodobý záměr vzdělávání 2023-2027, s. 30, dostupné z <https://www.edu.cz/dlouhodoby-zamer-vzdelavani-a-rozvoje-vzdelavaci-soustavy-ceske-republiky-2023-2027-byl-vladou-schvalen/>.

charakterově pevných jedinců prostřednictvím pracovní činnosti. Pracovní činnost žáků se měla stát základem jejich teoretické přípravy a zároveň pomocníkem při osvojování učiva. V historickém kontextu se nabízí otázka, kde jinde lépe využít budovatelského nadšení při vzniku nové republiky než právě v regionu Kladenska?

- Jaká byla role a význam středního školství na Kladensku z pohledu přípravy nové generace na budoucí povolání?

Kladensko jako kraj hornický, hutnický a strojnický ovlivnil charakter středního školství. Kladenská reálka svým matematicko-přírodovědným zaměřením připravovala žáky na budoucí zaměstnání nebo studia technických vysokých škol. Cílem kladenské průmyslové školy bylo poskytnout žákům odborné vzdělání v oborech strojnických, hutnických a elektrotechnických. Zároveň škola poskytovala vzdělání zaměstnancům kladenských hutí, oceláren a sléváren a zajišťovala prostřednictvím speciálních kurzů další odborné vzdělávání v oblastech souvisejících s průmyslovou výrobou na Kladensku. Obě instituce měly při přípravě žáků na budoucí zaměstnání a při zajištění vyššího odborného vzdělání zaměstnanců kladenských průmyslových závodů klíčovou úlohu. Neméně významná byla jejich role pro rozvoj kulturního a společenského života na Kladensku.

- Jaký je odkaz našich předků?

Z analýz archivních dokumentů *Státní průmyslové školy v Kladně* a *Státní reálky v Kladně* a po prostudování publikací o činnosti *Volné školy práce v Kladně*, mohou říci, že naši předci často řešili stejné nebo velmi podobné výchovné otázky jako dnes my. Navzdory skutečnosti, že již před lety utichla těžba v kamenouhelných dolech a zastavila se většina prací v těžkém průmyslu, obyvatelům Kladenska se podařilo překonat svou hornickou minulost a vstoupit s novým elánem do digitálního věku. Kromě základních a středních škol dnes v Kladně působí i jedna z českých vysokých škol – Fakulta biomedicínského inženýrství Českého vysokého učení technického. Odkaz našich předků osobně spatřuji v umění přizpůsobit se podmínkám rychle se měnícího světa a udržet krok se světovými trendy.

Závěr

Úkolem diplomové práce bylo v první řadě, pomocí dostupných písemných dokumentů, zprostředkovat bližší pohled na pedagogické dění a náladu ve školství na Kladensku v období první republiky. Dalším, ale neméně důležitým záměrem, bylo interpretovat historická data v kontextu současného světa. Zdroje písemného charakteru jsem čerpala z dostupné literatury a archivních dokumentů.

V úvodu jsem dostatečný prostor věnovala vymezení stěžejních pojmů, vážících se k mé práci. Následující kapitolu s názvem *Vzdělanost a školství v období vzniku Československa* považuji za teoretické východisko celé práce. Podrobněji jsem se zaměřila na vzdělanost a školství na našem území před rokem 1918, a byť se na první pohled může zdát, že události předcházející vzniku naší republiky s tématem diplomové práce, respektive s obdobím dvacátých let, příliš nesouvisí, opak je pravdou. Domnívám se, že pro správné pochopení záměrů školských reforem a proměn v představách o cílech a úkolech vzdělávání v pozdějších letech jsou předložené informace klíčové. Dozvěděli jsme se například, že úkolem reálek před vznikem nového státu bylo poskytovat všeobecné vzdělání a zároveň připravovat žáky na pracovní dráhu v oblasti průmyslu nebo na studia vysokých škol technického směru. Díky reformním snahám se také otevřela otázka, jaké by mělo být střední vzdělávání, respektive zda je úkolem střední školy poskytovat všeobecné vzdělání nebo se spíše soustředit na přípravu budoucích studentů vysokých škol.

Na informace obecného charakteru, mapující školství na celém našem území, navazuje kapitola s názvem *Školství na Kladensku ve 20. letech 20. století*. Počátkem minulého století byla oblast Kladenska známa hlavně pro svůj průmyslový charakter, převážně v oborech hornických, hutnických a strojnických. Tato skutečnost určovala nejen ráz krajiny, ale také společenský a kulturní život jejích obyvatel. Vliv měla samozřejmě i na vývoj školství v regionu. Díky demokratizaci vzdělání zde byla řada škol, obecných i měšťanských, s československým vyučovacím jazykem. Napětí mezi stávajícím, tradičním, pojetím školy a potřebami nově vznikající společnosti si vyžádalo obrát v přístupu ke vzdělávání dětí a s tím spojenou změnu vyučovacích metod. Na Kladensku se ve dvacátých letech minulého století realizoval svým způsobem jedinečný projekt pracovní školy vycházející z myšlenek reformní pedagogiky s názvem *Volná škola práce v Kladně*,

jehož cílem měla být výchova nově nastupující generace v souladu s národními ideály. V městě Kladně, jako středisku politického okresu, v této době sídlily dvě středoškolské instituce – *Státní průmyslová škola* a kladenská *Státní reálka*. Obě školy připravovaly žáky pro budoucí zaměstnání. Průmyslová škola vzdělávala žáky převážně v oborech strojnických, hornických a elektrotechnických. V průběhu dvacátých let docházelo k úpravám v organizaci školy, k dvouleté mistrovské škole strojnické přibyla škola hutnická. Prostřednictvím speciálních kurzů nabízela škola vzdělání živnostníkům a zaměstnancům kladenských závodů. Učňům živností obrábějících kovy a v oborech elektrotechnických nabízela vzdělání v tzv. odborné škole pokračovací. Také kladenská reálka s matematicko-přírodovědným zaměřením zažívala ve dvacátých letech nebývalý zájem žáků o studium na této škole. Jejím cílem byla příprava žáků pro studia tehdejších vysokých škol, především technického směru.

Přínos *Volné školy práce v Kladně*, s odstupem jednoho století, můžeme vidět mimo jiné v odvaze jejích zakladatelů vyjít z komfortní zóny s cílem realizovat svá přesvědčení a ideály. Byť tato škola v roce 1933 zanikla, její odkaz je zapsán v dějinách českého školství. Kladenská reálka změnila počátkem školního roku 1940-1941 svůj status na reálné gymnázium. *Gymnázium Kladno*, jak jej známe dnes, nabízí žákům vzdělání v osmiletém a čtyřletém studiu s důrazem na všeobecný rozhled a na výuku jazyků. Dlouhou historii má za sebou také *Střední průmyslová škola a Vyšší odborná škola v Kladně*, která v současnosti nabízí žákům vzdělání v maturitních oborech strojírenských, elektrotechnických nebo informačně technologických. Současnému dění na poli vzdělávání jsem se věnovala v kapitole *Školství na počátku 20. let 21. století*.

V závěrečné diskusi porovnávám období dvacátých let minulého století se současností, z pohledu rovných příležitostí v přístupu ke vzdělání, diferenciaci a individualizaci ve výuce, a proměny cílů vzdělávání a jejich obsahů. Zároveň předkládám odpovědi na otázky, které jsem předestřela v kapitole *Cíle, výzkumné otázky a metody* diplomové práce. Kladensko dnešních dnů je, stejně jako bylo ve dvacátých letech minulého století, regionem s rozvinutým školstvím, který si udržuje pokrokového ducha a hledí stále vpřed.

Seznam použitých informačních zdrojů

Monografie a digitalizované dokumenty

CACH, Josef a VALENTA, Josef. *Výchova a vzdělání v českých dějinách*. III., K problematice podílu školských a mimoškolských institucí a názorů. Praha: SPN, 1990.

ČEPIČKOVÁ, Vlasta. *Volná socialistická škola práce v Kladně*. I. Kladno: OV KSČ, 1988.

ČORNEJOVÁ, Ivana; KASPER, Tomáš; KASPEROVÁ, Dana; KOUROVÁ, Pavlína; KRATOCHVÍL, Petr et al. *Velké dějiny země Koruny české*. Praha: Paseka, 2020. ISBN 978-80-7432-985-2.

FRANĚK, Jaroslav. *Volná socialistická škola práce v Kladně (1919-1933)*. Online, bakalářská diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Historický ústav, 2007. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/c7ake/Volna_socialisticka_skola_prace_v_Kladne.pdf. [cit. 2024-04-21].

HÁJEK, Roman a VLČKOVÁ, Zuzana (ed.). *Almanach ke 110. výročí Gymnázia Kladno*. Kladno: Gymnázium Kladno, 2010. ISBN (Brož.)

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.

HESSE, Helge. *Citáty, které pohnuly dějinami*. V Praze: Knižní klub, 2008. ISBN 978-80-242-2227-1.

JÍLEK, Jan. *Výroky moudrých: od starověku po současnost*. Vyd. 2. Praha: Granit, 1998. ISBN 80-85805-74-x.

JŮVA, Vladimír. *Základy pedagogiky pro doplňující pedagogické studium*. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-85931-95-8.

KASÍKOVÁ, Hana a STRAKOVÁ, Jana (ed.). *Diverzita a diferenciacie v základním vzdělávání*. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1911-8.

KASPER, Tomáš a KASPEROVÁ, Dana. *Dějiny pedagogiky*. Pedagogika. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-2429-4.

KOLLER, Rudolf. *Nástin regionálních dějin okresu kladenského*. Kladno: Okr. pedagog. středisko, 1968.

KRAJNÍK, Stanislav a POSPÍŠIL, Zdeněk. *Kladensko*. Středočeské nakladatelství a knihkupectví v Praze, 1985.

MATĚJ, Miloš. *Kulturní dědictví kladenské průmyslové aglomerace*. [Ostrava]: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Ostravě, [2017]. ISBN 978-80-85034-98-1.

NEUHÖFER, Rudolf. *Střední školství v prvních deseti letech Československé republiky po stránce organizační*. 1928. Praha: Státní nakladatelství, 1928.

OPATA, Rudolf. *Celodenní výchovný systém, nástin historie a perspektiv vývoje*. Praha: SPN, 1973.

PRAŽÁK, František. *T. G. Masaryk jako spoluvůrce české výchovy a školy*. Online. Praha: Ústřední nakladatelství, knihkupectví a papírnictví učitelstva československého Josef Rašín, 1919. Dostupné z: ndk.cz. [cit. 2024-02-26].

PRŮCHA, Jan. *Alternativní školy a inovace ve vzdělávání*. 2., aktualiz. vyd. Pedagogická praxe. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-977-1.

PRŮCHA, Jan; WALTEROVÁ, Eliška a MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. 6., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-647-6.

PŘÍHODA, Václav. *Myšlenka jednotné školy*. Přednášky a diskuse, sv. 19. Praha: Orbis, 1948.

RÖSSLER, František. *25 let pokračovací školy průmyslové a 20 let c.k. státní řemeslnické školy na Kladně*. Online.[1906]. Kladno: C. k. státní řemeslnická škola na Kladně. Dostupné z: ndk.cz. [cit. 2024-02-16].

RÖSSLER, František. *Ruční práce ze dřeva a kovu na c.k. řemeslnické škole státní v Kladně*. Online. 1. Praha: K. Šolc, 1891. Dostupné z: ndk.cz. [cit. 2024-02-26].

RŮŽENA, Váňová; - RÝDL KAREL a JOSEF, Valenta. *Výchova a vzdělání v českých dějinách. IV.díl-1. svazek*. Praha: Karolinum, 1992. ISBN 80-7066-607-2.

SEZNAM národních škol a jejich učitelstva v Československé republice podle stavu ze dne 31. října 1933, Sestaveno se souhlasem ministerstva školství a národní osvěty, vydáno v roce 1934, Státní nakladatelství v Praze. Dostupné z ndk.cz. [cit. 2024-03-19].

SKALNÍKOVÁ, Olga. *Kladensko: život a kultura lidu v průmyslové oblasti*. Praha: Československá akademie věd, 1959.

SPĚVÁČEK, Václav. *Průkopníci českých pokusných škol*. Z dějin pedagogiky, sv. 11. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1978.

Statistický lexikon obcí v Čechách. Úřední seznam míst podle zákona ze dne 14. dubna 1920, čís. 266 Sb. zák. a nař., vydán ministerstvem vnitra a Státním úřadem statistickým na základě výsledků sčítání lidu z 15. února 1921. Online. Praha: Státní úřad statistický, 1924. Dostupné z: ndk.cz. [cit. 2024-01-19].

Statistický lexikon obcí v zemi České. Úřední seznam míst podle zákona ze dne 14. dubna 1920, čís. 266 Sb. zák. a nař., vydán ministerstvem vnitra a Státním úřadem statistickým na základě sčítání lidu z 1. prosince 1930. Online. Praha: Orbis, 1934. Dostupné z: ndk.cz. [cit. 2024-01-25].

STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filosofie*. Vyd 8., V KNA 2. Přeložil Miroslav PETŘÍČEK, přeložil Petr REZEK, přeložil Karel ŠPRUNK. Studium (Karmelitánské nakladatelství). Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, c2000. ISBN 978-80-7195-206-0.

VÁŇOVÁ, Růžena a NEJEDLÁ, Dana. *Texty ke studiu reformní pedagogiky v ČSR (30. léta 20. století)*. Praha: Pedagogická fakulta UK, 1995.

VEVERKOVÁ, Irena a HAVLŮJOVÁ, Gabriela. *Kladenské století: 1918-2018*. Kladno: pro Statutární město Kladno vydala firma Dr. Josef Ženka (st.), 2019. ISBN 978-80-88082-14-9.

VEVERKOVÁ, Irena. *Mistr drobné grafiky Stanislav Kulhánek: rozměry života*. Kladno: Halda, 2021. ISBN 978-80-908021-1-7.

Volná škola práce v Kladně: přehledná zpráva. V Kladně: Volná škola práce v Kladně, 1927.

Výroční zprávy a dokumenty Státního okresního archivu Kladno – reálka Kladno, gymnázium Kladno

Státní oblastní archiv v Praze – Státní okresní archiv Kladno, Reálné gymnázium (reálka) Kladno, 1900 – 1953, Správní kniha č. 44 – Protokol inspekční porady, 1925

Státní oblastní archiv v Praze – Státní okresní archiv Kladno, Reálné gymnázium (reálka) Kladno, 1900 – 1953, Evidenční kniha č. 463 – Kniha vycházek a výletů, 1925 – 1929

Státní oblastní archiv v Praze – Státní okresní archiv Kladno, Reálné gymnázium (reálka) Kladno, 1900 – 1953, Spis č. 496 – Školní budova 1900 – 1924 a 1925 – 1938

Zpráva C. k. vyšší reálky Kladně. 1917. Kladno: Vyšší reálka, 1917.

Zpráva státní reálky na Kladně. 1919. Kladno: Vyšší reálka, 1919.

Výroční zpráva státní reálky v Kladně. 1920. Kladno: Státní reálka, 1920.

Výroční zpráva státní reálky v Kladně. 1921. Kladno: Státní reálka, 1921.

Roční zpráva státní reálky v Kladně. 1922. Kladno: Státní reálka, 1922.

Roční zpráva státní reálky v Kladně. 1923. Kladno: Státní reálka, 1923.

Roční zpráva státní reálky v Kladně. 1924. Kladno: Státní reálka, 1924.

Jubilejní zpráva státní reálky v Kladně. 1900-1925. Kladno: Státní reálka, 1925.

Roční zpráva státní reálky v Kladně. 1926. Kladno: Státní reálka, 1926.

Roční zpráva státní reálky v Kladně. 1927. Kladno: Státní reálka, 1927.

Roční zpráva státní reálky v Kladně. 1928. Kladno: Státní reálka, 1928.

Roční zpráva státní reálky v Kladně. 1929. Kladno: Státní reálka, 1929.

Výroční zpráva státní reálky na Kladně. 1930. Kladno: Státní reálka, 1930.

Výroční zpráva státní reálky na Kladně. 1931. Kladno: Státní reálka, 1931.

Jubilejní výroční zpráva padesátiletého trvání reálky a gymnasia v Kladně. Kladno: C. k. státní reálka (Kladno, Česko), 1950. ISBN (Brož.).

Výroční zpráva Gymnázium Kladno za školní rok 2022/2023. Online. Dostupné z https://www.gymnasiumkladno.cz/soubory/vz_2223.pdf. [cit. 2024-03-29].

Výroční zprávy a dokumenty Státního okresního archivu Kladno – Státní průmyslová škola

Státní oblastní archiv v Praze - Státní okresní archiv Kladno, Vyšší průmyslová škola v Kladně 1882 – 1954, Evidenční kniha č. 95 – Hlavní katalog C. k. státní průmyslové školy – oddělení mistrovské školy strojnické – ročník 1, 1918-1919

Státní oblastní archiv v Praze - Státní okresní archiv Kladno, Vyšší průmyslová škola v Kladně 1882 – 1954, Evidenční kniha č. 96 – Hlavní katalog C. k. státní průmyslové školy – oddělení mistrovské školy strojnické – ročník 2, 1918-1919

Státní oblastní archiv v Praze - Státní okresní archiv Kladno, Vyšší průmyslová škola v Kladně 1882 – 1954, Evidenční kniha č. 97 – Hlavní katalog Všeobecné státní zemské řemeslnické školy – ročník 1, 1918-1919

Státní oblastní archiv v Praze - Státní okresní archiv Kladno, Vyšší průmyslová škola v Kladně 1882 – 1954, Evidenční kniha č. 98 – Hlavní katalog Všeobecné státní zemské řemeslnické školy – ročník 2, 1918-1919

Státní oblastní archiv v Praze - Státní okresní archiv Kladno, Vyšší průmyslová škola v Kladně 1882 – 1954, Evidenční kniha č. 99 – Hlavní katalog živnostenské školy pokračovací – ročník 1a, 1b, 1c, 2a, 2b, 2c, 2d, 3a, 3b, 3c, 1918-1919

Státní oblastní archiv v Praze - Státní okresní archiv Kladno, Vyšší průmyslová škola v Kladně 1882 – 1954, Evidenční kniha č. 110 – Hlavní katalog Státní průmyslové školy – odděl. mistrovské školy strojnické – ročník 1, 2, odděl. mistrovské školy hutnické – ročník 1, 2, 1925-1926

Státní oblastní archiv v Praze - Státní okresní archiv Kladno, Vyšší průmyslová škola v Kladně 1882 – 1954, Evidenční kniha č. 112 – Hlavní katalog Státní průmyslové školy – odděl. mistrovské strojnické – ročník 1, 2, odděl. mistrovské školy hutnické – ročník 1, 2, 1927-1928

Zpráva o školním roce 1915-1916: C. k. průmyslová škola státní na Kladně. 1916. Kladno: C. k. průmyslová škola státní, 1916.

Výroční zpráva o školním roce 1920-1921. V Kladně: Průmyslová škola (Kladno, Česko), 1921. ISBN (Brož.).

Zpráva o školním roce 1925-1926: Státní průmyslová škola v Kladně. 1926. Kladno: Státní průmyslová škola, 1926.

Zpráva o školním roce 1928-1929: Státní průmyslová škola v Kladně. 1929. Kladno: Státní průmyslová škola, 1929.

Zpráva o školním roce 1930-1931: Státní průmyslová škola v Kladně. 1931. Kladno: Státní československá průmyslová škola, 1931.

Výroční zpráva o činnosti školy za školní rok 2021/2022: Střední průmyslová škola a vyšší odborná škola Kladno. Online. Dostupné z http://new.spskladno.cz/wp-content/uploads/2023/02/Vyrocní_zpráva_o_cinnosti_skoly_2021_2022_compressed.pdf. [cit. 2024-03-22].

Internetové zdroje

Český statistický úřad. Dostupné z <https://www.czso.cz/>

Jednotný metodický portál MŠMT. Dostupné z <https://www.edu.cz/>

Gymnázium Kladno. Dostupné z <https://www.gymnasiumkladno.cz/>

Rejstřík škol a školských zařízení. Dostupné z <https://rejstriky.msmt.cz/rejskol/>

Střední průmyslová škola a Vyšší odborná škola Kladno. Dostupné z <https://new.spskladno.cz/>

Zákony a nařízení

Zákon č. 11/1918 Sb., o zřízení samostatného státu československého. In: Elektronická Sbírka zákonů a mezinárodních smluv [online], 1918. [cit. 2024-02-08]. Dostupné z: <https://www.e-sbirka.cz/sb/1918/11?zalozka=text>.

Zákon č. 189/1919 Sb., o školách národních a soukromých ústavech vyučovacích. In: ASPI [online], 1919. [cit. 2024-02-19]. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/1/1089/1/2>.

Zákon č. 226/1922 Sb., jímž se mění a doplňují zákony o školách obecných a občanských In: ASPI [online], 1922. [cit. 2024-03-10]. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/1/3020/1/2>.

Nařízení Všech členů vlády č. 182/1943 Sb., kterým se stanoví sazebníky dávek za úřední úkony ve věcech správních. In: ASPI [online], 1943. [cit. 2024-02-23]. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/1/10909/1/2>.

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání: (školský zákon). In: Elektronická Sbírka zákonů a mezinárodních smluv [online], 2004. [cit. 2024-03-28]. Dostupné z: <https://www.e-sbirka.cz/sb/2004/561?zalozka=text>.

Seznam obrázků

Obrázek č. 1	Kurikulární dokumenty	s. 59
--------------	-----------------------	-------

Seznam tabulek

Tabulka č. 1	Školský systém Rakouska-Uherska od roku 1869	s. 16
Tabulka č. 2	Organizační struktura prvorepublikového školství	s. 27
Tabulka č. 3	Meziroční srovnání počtu škol	s. 29
Tabulka č. 4	Počty žáků průmyslové školy mezi lety 1918 - 1926	s. 44
Tabulka č. 5	Počty žáků reálky mezi lety 1918-1928	s. 52
Tabulka č. 6	Počty žáků reálky podle rodiště	s. 54
Tabulka č. 7	Přehled žáků reálky podle náboženského vyznání (výběr)	s. 55

Seznam zkratek

ISCED	International Standard Classification of Education (Mezinárodní norma pro klasifikaci vzdělávání)
RVP	Rámcový vzdělávací program
RVP ZV	Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání
RVP G	Rámcový vzdělávací program pro gymnázia
Sb. z. a n.	Sbírka zákonů a nařízení
ŠVP	Školní vzdělávací program
YMCA	Young Men´s Christian Association (Křesťanské sdružení mladých mužů)